

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič kroz članak 2. Europske konvencije o ljudskim pravima

Pravo na život

Ažuriran 31. kolovoza 2022.



Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovo izvješće ili dio ovog izvješća u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje informacije o postupku odobravanja.

Ako želite provjeriti koji se prijevodi vodiča kroz sudsku praksu trenutačno pripremaju, pogledajte Prijevodi u pripremi.

Ovaj vodič pripremio je Odjel za praćenje sudske prakse te on ne obvezuje Sud. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Ovaj Vodič izvorno je sastavljen na engleskom jeziku. Tekst je dovršen 31. prosinca 2017. i redovito će se ažurirati. Ovo je ažuriranje dovršeno 31. prosinca 2018. godine.

Vodiči kroz sudsku praksu dostupni su za preuzimanje na www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides). Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na https:/x.com/ echrpublication.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

Prijevod i pravna redaktura provedena je u okviru Projekta „Promicanje vladavine prava i temeljnih prava kroz kvalitetno učenje na daljinu u hrvatskom pravosuđu“, koji sufinancira Europska unija iz Instrumenta tehničke podrške, a provodi Vijeće Europe u suradnji s Europskom komisijom

© Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2018.

Sadržaj

Bilješka čitateljima **5**

I. Opća razmatranja **6**

A. Tumačenje članka 2. 6
B. Obveze države na temelju članka 2 6
C. Primjenjivost članka 2. u situacijama neposredne opasnosti od smrti 6

II. Zaštita života **7**

A. Priroda pozitivnih obveza države 7
B. Opseg pozitivnih obveza države 8
C. Zaštita života u kontekstu 8
1. Zaštita osoba od upotrebe smrtonosne sile od strane nedržavnih počinitelja 9
2. Zaštita osoba od samoozljeđivanja 10
3. Zaštita osoba od ekoloških ili industrijskih katastrofa 11
4. Zaštita osoba u kontekstu zdravstvene skrbi 12
a. Opće stanovništvo 12
b. Osobe lišene slobode i ranjive osobe pod skrbništvom države 14
5. Zaštita osoba u kontekstu nesreća 15
D. Vremenska ograničenja 15
1. Početak života 15
2. Pitanja vezana uz prekid života 16
a. Eutanazija 16
b. Prekid liječenja kojim se osoba održava na životu 16

III. Zabrana namjernog lišavanja života **17**

A. Smrtna kazna 17
1. Tumačenje članka 2. stavka 1. Konvencije u svjetlu Protokola br. 6 uz 13 Konvenciju 17
2. Odgovornost države na temelju članka 2. u predmetima izručivanja i protjerivanja 18
B. Upotreba smrtonosne sile od strane predstavnika države 18
1. Ocjena dokaza 18
a. Standard dokazivanja 19
b. Teret dokazivanja 19
2. Zaštita osoba od upotrebe smrtonosne sile od strane predstavnika države 20
a. Pravni okvir 20
b. Obuka i provjera predstavnika države 20
c. Primjeri 21
3. Dopuštene iznimke za upotrebu sile 21
a. Standard nadzora koji se primjenjuje 21
b. Opći pristup 22
i. Postupci predstavnika države 22
ii. Planiranje i kontrola operacije 23
iii. Primjeri 23
C. Specifični konteksti 24
1. Smrt koju je ubrzala primjena posebnih tehnika uhićenja 24
2. Smrt u pritvoru 24
3. Izvansudska ubijanja 25

4. Sigurnosne ili vojne operacije 25
5. Nestanci 26
a. Pretpostavka smrti 26
b. Odgovornost države za pretpostavljenu smrt 27
c. Odgovornost države da zaštiti pravo na život 27
6. Ubijanja koja su počinili predstavnici države kao privatne osobe 27

IV. Postupovne obveze 28

A. Opseg postupovnih obveza 28
B. Odnos između materijalnog i postupovnog aspekta 29
C. Svrha istrage 29
D. Oblik istrage 29
E. Priroda i stupanj nadzora 30
F. Standardi istrage 30
1. Neovisnost 30
2. Primjerenost 31
3. Brzina i razumna žurnost 32
4. Kontrola javnosti i sudjelovanje najbližih srodnika 33
G. Pitanja vezana uz kazneni progon i sankcije 34
H. Oživljavanje postupovne obveze 35
I. Istraga zločina iz mržnje 36
J. Postupovne obveze u prekograničnim kontekstima 36
K. Postupovne obveze u odnosu na smrti ili teške ozljede nastale kao rezultat nemara 36
1. Opća načela 37
2. Primjeri 39
a. Predmeti koji se odnose na navodno nesavjesno liječenje 39
b. Predmeti koji se odnose na nesreće 39

Popis citiranih predmeta 41

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz Konvenciju koje je objavio Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu „Sud“, „Europski sud“ ili „Strasburški sud“) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. Konkretno u ovom vodiču se analizira i sažima sudska praksa donesena temeljem članka 2. Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Europska konvencija“) do 31. prosinca 2018. godine. Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa citirana selektivno: riječ je o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije za pojašnjenje, čuvanje i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 154., 18. siječnja 1978., Serija A br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stavak 109., 5. srpnja 2016.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], stavak 89., br. 30078/06, ECHR 2012). Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretka“ u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stavak 156., ECHR 2005-VI; i vidi novije *N.D. i N.T. protiv Španjolske*, [VV], br. 8675/15 i 8697/15, § stavak 110., od 13. veljače 2020.).

Protokol br. 15. uz Konvenciju nedavno je uveo načelo supsidijarnosti u preambulu Konvencije. Ovo načelo "nameće podijeljenu odgovornost između država stranaka i Suda" u pogledu zaštite ljudskih prava, a nacionalna tijela i sudovi moraju tumačiti i primjenjivati domaće pravo na način koji daje puni učinak pravima i slobodama definiranim u Konvenciji i njenim Protokolima (*Grzęda protiv Poljske*, [VV], stavak 324.)

Ovaj vodič sadrži upućivanja na ključne riječi za svaki citirani članak Konvencije i njezinih Dodatnih protokola. Pravna pitanja koja se rješavaju u svakom predmetu sažeta su u Popisu ključnih riječi, odabranih iz tezaurusa pojmova (u većini slučajeva) izravno iz teksta Konvencije i njezinih Protokola.

Baza podataka HUDOC sudske prakse Suda omogućuje pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje s tim ključnim riječima omogućuje pronalaženje skupine dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (obrazloženje i zaključci Suda u svakom predmetu sažeti su ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na oznaku Case Details na HUDOC-u. Daljnje informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima potražite u Vodiču za korisnike baze podataka HUDOC.

* Hiperveze na predmete citirane u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na tekst na engleskom ili francuskom (dva službena jezika Suda) presuda ili odluka koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Komisija“). Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje su donijeli Vijeće suda. Kratica „(odl.)“ znači da se citat odnosi na odluku Suda, a „[VV]“ da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*).

I. Opća razmatranja

Članak 2. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koje je ta kazna predviđena zakonom.

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;

b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;

c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.“

Ključne riječi za HUDOC

Protjerivanje (2) – Izručenje (2) – Pozitivne obveze (2)

Život (2-1) – Smrtna kazna (2-1): Predviđena zakonom (2-1); Dostupnost (2-1); Predvidljivost (2-1); Zaštita od zloupotrebe (2-1); Nadležni sud (2-1) – Učinkovita istraga (2-1)

Upotreba sile (2-2) – Nužno potrebna (2-2): Obrana od protupravnog nasilja (2-2); Zakonito uhićenje (2-2); Sprečavanje bijega (2-2); Suzbijanje pobune ili ustanka (2-2)

A. Tumačenje članka 2.

1. Sud se u svom pristupu tumačenju članka 2. mora voditi činjenicom da cilj i svrha Konvencije kao instrumenta zaštite pojedinaca traže da se odredbe tog članka tumače i primjenjuju na način da njegova jamstva budu praktična i učinkovita (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 146.).

2. Članak 2. smatra se jednom od temeljnih odredbi u Konvencije, a koja za vrijeme mira ne dopušta nikakvo odstupanje na temelju članka 15. Zajedno s člankom 3., on u sebi sadrži jednu od osnovnih vrijednosti demokratskih društava koja čine Vijeće Europe (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 174.). Stoga se njegove odredbe moraju strogo tumačiti (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 147.).

B. Obveze države na temelju članka 2.

3. Članak 2. sadrži dvije materijalne obveze: opću obvezu zaštite prava na život zakonom i zabrane namjernog lišavanja života, ograničene popisom iznimaka (*Boso protiv Italije* (odl.)). S obzirom na njegovu temeljnu narav, članak 2. Konvencije sadrži i postupovnu obvezu provođenja učinkovite istrage o navodnim povredama njegovog materijalnog aspekta (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 229.).

C. Primjenjivost članka 2. u situacijama neposredne opasnosti od smrti

4. Sud je u više navrata naglasio da može doći do primjene članka 2. Konvencije čak i ako osoba čije je pravo na život navodno povrijeđeno nije preminula. Konkretno, Sud je presudio da u iznimnim okolnostima, ovisno o razmatranjima kao što su stupanj i vrsta upotrijebljene sile i priroda ozljeda,

upotreba sile od strane predstavnika države koja ne rezultira smrću može dovesti do povrede članka 2. Konvencije ako ponašanje predstavnika države, po samoj svojoj prirodi, život podnositelja zahtjeva izlaže ozbiljnom riziku, unatoč tome što je podnositelj preživio (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], stavak 55.; *Soare i drugi protiv Rumunjske*, stavci 108. - 109.; *Trévalec protiv Belgije*, stavci 55. - 61.). U svim drugim slučajevima u kojima su osobu napali ili zlostavljali predstavnici države, njezini će se prigovori razmatrati na temelju članka 3. Konvencije (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], stavak 51.; *İlhan protiv Turske* [VV], stavak 76.). U predmetima koji se odnose na podnositelje zahtjeva koji su preživjeli potencijalno smrtonosan napad od strane nedržavnih počinitelja, Sud je usvojio pristup sličan onome koji se primjenjuje u pogledu predmeta koji se odnose na upotrebu sile od strane predstavnika države (*Yotova protiv Bugarske*, stavak 69.).

5. Sud je također utvrdio da su navodi osoba koje boluju od teških bolesti obuhvaćeni člankom 2. Konvencije u slučajevima kada su okolnosti potencijalno dovele do odgovornosti države (predmet *L.C.B. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 36. - 41., koji se odnosi na podnositeljicu zahtjeva koja boluje od leukemije; *G.N. i drugi protiv Italije*, koji se odnosi na podnositelje zahtjeva koji boluju od bolesti potencijalno opasne po život, hepatitisa; *Hristozov i drugi protiv Bugarske*, koji se odnosi na podnositelje zahtjeva koji boluju od različitih oblika smrtonosnog raka; *Oyal protiv Turske*, u kojem je podnositelj zahtjeva bio zaražen virusom HIV, čime mu je ugrožen život; *Aftanache protiv Rumunjske*, stavak 53., gdje je medicinsko osoblje odbilo dati uobičajeni inzulinski tretman dijabetičaru u ugroženom stanju i *a contrario* predmet *Brincat i drugi protiv Malte*, stavak 84., u kojem je Sud smatrao da se članak 2. ne primjenjuje na podnositelje zahtjeva, bivše zaposlenike remontnog brodogradilišta kojim upravlja država, koji su bili izloženi azbestu jer njihovo trenutačno zdravstveno stanje nije neizbježno prethodilo dijagnozi rijetkog raka povezanog s izloženošću azbestu niti je bilo opasno po život).

6. Sud je također ispitao osnovanost navoda koje su na temelju članka 2. podnijele osobe koje su tvrdile da im je život bio izložen riziku, iako se taj rizik još nije ostvario, u slučajevima kada se uvjerio da su njihovi životi bili ozbiljno ugroženi (predmet *R.R. i drugi protiv Mađarske*, stavci 26. - 32., u kojem su podnositelji zahtjeva prigovorili da su isključeni iz programa zaštite svjedoka; *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, stavci 93. – 94., gdje je počinitelj podnositelju prijetio ubojstvom pokušavajući sjekirom razvaliti vrata njegove sobe; i protivno tome predmet *Selahattin Demirtaş protiv Turske*, stavci 30. - 36., u kojem je podnositelj zahtjeva prigovorio da mu je život ugrožen zbog novinskog članka).

7. Isto tako, u predmetima koji se odnose na potencijalno smrtonosne nesreće (*Alkın protiv Turske*, stavak 29.; *Çakmakçı protiv Turske* (odl.), stavak 32.; *Fergec protiv Hrvatske*, stavci 21. - 24.; *Kotelnikov protiv Rusije*, stavak 98.; *Cavit Tınarlıoğlu protiv Turske*, stavak 67.; *Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 75.), ili ekološke katastrofe (*Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, stavak 155.), Sud je na temelju članka 2. Konvencije ispitao prigovore podnositelja zahtjeva koji je slučajno preživio incident. Načelo je da se u takvim situacijama članak 2. primjenjuje ili ako (a) je predmetna aktivnost bila opasna po samoj svojoj prirodi i dovela je život ljudi u stvarnu i neposrednu opasnost, ili ako (b) su ozljede koje su pretrpjeli bile ozbiljno opasane po život. Procjena relevantnog rizika ili ozljede ovisi o različitim čimbenicima (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], stavci 139. – 145.).

8. U predmetu *Jeanty protiv Belgije*, gdje zatvorenik s psihičkim poteškoćama nije uspio u brojnim pokušajima samoubojstva, Sud je smatrao da je članak 2. primjenjiv u okolnostima predmeta, bez obzira na činjenicu da ozljede koje je pretrpio nisu bile ozbiljne, uzimajući u obzir spornu radnju koja je život podnositelja zahtjeva dovela u stvarnu i neposrednu opasnost (stavak 62).

9. Zapravo, Sud je nedavno naglasio da članak 2. također dolazi u obzir u situacijama u kojima je određena osoba bila žrtva aktivnosti ili ponašanja, bilo javnog ili privatnog, koje je po svojoj prirodi dovelo do stvarnog i neizbježnog rizika po život te osobe ili je ta osoba pretrpjela ozljede koje su se činile opasnima po život u vrijeme kad su se dogodile, iako je ta osoba na kraju preživjela (*Tërshana protiv Albanije*, stavak 132; *Lapshin protiv Azerbajdžana*, stavak 71).

II. Zaštita života

Članak 2. stavak 1. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom .....“

Ključne riječi za HUDOC

Pozitivne obveze (2) – Život (2-1)

A. Priroda pozitivnih obveza države

10. Člankom 2. stavkom 1. državi je naloženo ne samo da se suzdrži od namjernog i nezakonitog oduzimanja života već i da poduzme odgovarajuće korake kako bi zaštitila živote osoba u okviru svoje nadležnosti (*Centre for legal resources on behalf of Valentin Câmpeanu protiv Rumunjske* [VV], stavak 130.). U širem smislu, ta pozitivna obveza ima dva aspekta: (a) dužnost pružanja regulatornog okvira; i (b) obvezu poduzimanja preventivnih operativnih mjera.

B. Opseg pozitivnih obveza države

11. Sud je utvrdio da se pozitivna obveza na temelju članka 2. da poduzme odgovarajuće korake kako bi zaštitila živote osoba u okviru svoje nadležnosti primjenjuje u kontekstu bilo koje aktivnosti, javne ili drugačije, kojom se dovodi u pitanje pravo na život (*Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], stavak 130.).

12. Stoga je Sud utvrdio da pozitivne obveze proizlaze na temelju članka 2. u različitim kontekstima, primjerice:

- u kontekstu zdravstvene skrbi (*Calvelli i Ciglio protiv Italije* [VV]; *Vo protiv Francuske* [VV]);
- u kontekstu opasnih aktivnosti, uključujući industrijske ili ekološke katastrofe (*Öneryıldız protiv Turske* [VV]; *Budayeva i drugi protiv Rusije*; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*; *Brincat i drugi protiv Malte*; *M. Özel i drugi protiv Turske*);
- u kontekstu incidenata na brodu (*Leray i drugi protiv Francuske* (odl.)), u vlakovima (*Kalender protiv Turske*), na gradilištu (*Pereira Henriques protiv Luksemburga*), na igralištu (*Koceski protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije* (odl.)); ili u školi (*Ilbeyi Kemaloğlu i Meriye Kemaloğlu protiv Turske*);
- u kontekstu sigurnosti na cesti (*Rajkowska protiv Poljske* (odl.); *Anna Todorova protiv Bugarske*); pružanja usluga hitnih službi (*Furdík protiv Slovačke* (odl.)); ili aktivnosti ronjenja u velikim dubinama (*Vilnes i drugi protiv Norveške*);
- u kontekstu medicinske skrbi i pomoći koja se pruža ranjivim osobama smještenim u državne ustanove (*Nencheva i drugi protiv Bugarske*; *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV]; *Dumpe protiv Latvije* (odl.)).

U kontekstu propusta države da na odgovarajući način osigura područje minirano od strane vojske (*Paşa i Erkan Erol protiv Turske*; *Albekov i drugi protiv Rusije*); da osigura i nadzire streljanu na kojoj se nalaze neeksplodirana eksplozivna sredstva (*Oruk protiv Turske*); i da brzo reagira na nestanak u okolnostima opasnim po život (*Osmanoğlu protiv Turske*; *Dodov protiv Bugarske*).

13. U slučaju kada je suprug podnositeljice zahtjeva umro nakon što ga je udarilo stablo u lječilištu, Sud je presudio da dužnost države da zaštiti pravo na život obuhvaća poduzimanje razumnih mjera kako bi osigurala sigurnost osoba na javnim mjestima (*Ciechońska protiv Poljske*, stavak 67.).

14. Međutim, Sud je mnogo puta naglasio da se članak 2. Konvencije ne može tumačiti tako da svakom pojedincu jamči apsolutnu razinu sigurnosti u svakoj aktivnosti u kojoj bi pravo na život moglo biti

ugroženo, posebice kada dotična osoba snosi određeni dio odgovornosti za nesreću nakon što se izložila neopravdanoj opasnosti (*Molie protiv Rumunjske* (odl.), stavak 44.; *Koseva protiv Bugarske* (odl.); *Gökdemir protiv Turske* (odl.), stavak 17.; *Çakmak protiv Turske* (odl.)).

C. Zaštita života u konkretnom kontekstu

15. Kao što je gore navedeno, pozitivne obveze države nastaju u različitim kontekstima, od kojih su neki navedeni u nastavku.

1. Zaštita osoba od upotrebe smrtonosne sile od strane počinitelja koji nisu povezani s državom

16. Sud je ranije presudio da članak 2. Konvencije u određenim dobro utvrđenim okolnostima podrazumijeva pozitivnu obvezu vlasti da poduzmu preventivne operativne mjere radi zaštite pojedinca čiji je život ugrožen kriminalnim radnjama drugog pojedinca (*Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 115.; *Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske*, stavak 50.).

17. Međutim, imajući na umu poteškoće obavljanja policijskog posla u suvremenim društvima, nepredvidljivost ljudskog ponašanja i operativne odluke koji se moraju donositi u smislu prioriteta i resursa, ta obveza mora se tumačiti na način kojim se vlastima ne nameće nemoguć ili nerazmjeran teret. Stoga, prema mišljenju Suda, neće svaka tvrdnja kako postoji rizik da će doći do zlostavljanja za sobom povući konvencijski zahtjev vlastima da poduzmu operativne mjere kako bi spriječile da se taj rizik ostvari (*Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 116.; *Choreftakis i Choreftaki protiv Grčke*, stavak 46.).

18. U tom smislu, Sud uzima u obzir potrebu da se osigura da policija vrši svoje ovlasti kontrole i sprječavanja zločina na način kojim se potpuno poštuje propisani postupak i ostala jamstva koja legitimno ograničavaju opseg njihovog djelovanja u istrazi zločina i privođenju počinitelja pravdi, uključujući i jamstva sadržana u člancima 5. i 8. Konvencije (*Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 116.).

19. Kako bi nastala pozitivna obveza, potrebno je utvrditi da su vlasti u vrijeme postojanja stvarnog i neposrednog rizika za život pojedinca ili pojedinaca koje je moguće identificirati znale ili morale znati za kriminalne radnje treće strane i da nisu poduzele mjere u okviru svojih ovlasti, od kojih bi se, razumnom prosudbom, moglo očekivati da će se njima izbjeći taj rizik (*Mastromatteo protiv Italije* [VV], stavak 68.; *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 55.).

20. U tom smislu, Sud je naglasio da je dužnost poduzimanja preventivnih operativnih mjera prema članku 2. obveza sredstava, a ne rezultata. Dakle, u okolnostima u kojima su nadležna tijela postala svjesna stvarnog i neposrednog rizika po život koji ih obvezuje djelovati, te su odgovorila na utvrđeni rizik poduzimanjem odgovarajućih mjera u okviru svojih ovlasti kako bi spriječila da se taj rizik ostvari, činjenica da takve mjere ipak neće uspjeti postići željeni rezultat sama po sebi ne može opravdati utvrđivanje povrede prema ovom članku. S druge strane, Sud primjećuje da u ovom kontekstu procjena prirode i razine rizika predstavlja sastavni dio dužnosti poduzimanja preventivnih operativnih mjera tamo gdje prisutnost rizika to zahtijeva. Stoga, ispitivanje usklađenosti države s ovom obvezom prema članku 2. mora uključivati analizu primjerenosti procjene rizika koju provode domaća tijela i, tamo gdje je relevantan rizik koji pokreće dužnost djelovanja bio ili je trebao biti identificiran, primjerenosti poduzetih preventivnih mjera, (*Kurt protiv Austrije,* [VV], stavak 160.).

21. Za Sud je dovoljno da podnositelj zahtjeva pokaže da vlasti nisu učinile sve što se moglo razumno očekivati od njih kako bi se izbjegao stvaran i neposredan rizik za život za koji su znale ili morale znati. Prema njegovom mišljenju, na to se pitanje može odgovoriti samo u svjetlu svih okolnosti konkretnog predmeta (*Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 116.). Štoviše, Sud mora biti oprezan kada događaje preispituje raspolažući novijim saznanjima. To znači da se određeni slučaj u kojem se realizirao stvarni i neposredni rizik mora procijeniti sa stajališta onoga što je bilo poznato nadležnim tijelima u relevantno vrijeme (*Kurt protiv Austrije,* [VV], stavak 160.).

22. Ako Sud smatra da nije utvrđeno da su vlasti u relevantno vrijeme znale ili morale znati za

postojanje rizika koji je bio i stvaran i neposredan, ne bi se pokrenula nikakva obveza poduzimanja preventivnih operativnih mjera u tom slučaju. (*Kurt protiv Austrije* [VV], stavak 211; vidi također *Derenik Mkrtchyan i Gayane Mkrtchyan protiv Armenije*, stavci 59. – 60., koji se odnosio na smrt desetogodišnjeg djeteta s već postojećim zdravstvenim problemima, tijekom tučnjave s vršnjacima u razredu dok je učitelj bio odsutan; *Tagiyeva protiv Azerbajdžana*, stavci 60. – 66., gdje je poznati pisac i kolumnist, protiv kojeg je bila izdana fetva nekoliko godina prije događaja u Iranu, bio usmrćen od strane nepoznate osobe i *Fernandes de Oliveira protiv Portugala* [VV], stavci 131. -132., iako u drugom kontekstu, konkretno, po pitanju samoubojstva).

23. Sud je smatrao da država ima obvezu poduzeti preventivne operativne mjere za zaštitu jednog ili više pojedinaca koji se mogu unaprijed identificirati kao moguće mete smrtonosnog čina u kontekstima kao što su:

- ubojstvo zatvorenika (*Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 57.);
- nasilje u obitelji (*Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske*, stavci 52. - 53.; *Opuz protiv Turske*, stavak 129.; *Tkhelidze protiv Gruzije,* stavak 57; *A i B protiv Gruzije*, stavak 49);
- ubojstvo svjedoka u kaznenom postupku (*Van Colle protiv Ujedinjene Kraljevine*,.; *A i B protiv Gruzije*, stavak 118);
- ubojstvo osobe u zoni sukoba (*Kılıç protiv Turske*, stavak 63.; *Mahmut Kaya protiv Turske*, stavak 88.);
- ubojstvo ročnika tijekom služenja vojnog roka (*Yabansu i drugi protiv Turske*, stavak 91.).
- otmica pojedinca (*Olewnik-Cieplińska i Olewnik protiv Poljske*, stavak 125.).

24. Sud je primjenjivao navedena načela i u predmetima u kojima je nastala obveza pružanja opće zaštite društvu u određenim posebnim kontekstima, kao što su:

- ubojstvo koje su počinili osuđenici kojima je odobren zatvorski dopust ili im je izrečena kazna zatvora poluotvorenog tipa (*Mastromatteo protiv Italije* [VV], stavak 69.);
- ubojstvo koje je počinio osuđeni ubojica nakon uvjetnog otpusta (*Choreftakis i Choreftaki protiv Grčke*, stavci 48. - 49.);
- ubojstvo koje je počinio policijski službenik koji nije bio na dužnosti (*Gorovenky i Bugara protiv Ukrajine*, stavak 32.);
- ubojstvo odvjetnice od strane psihički poremećenog supruga njezine klijentice (*Bljakaj i drugi protiv Hrvatske*, stavak 121.);
- ubojstva počinjena tijekom uzimanja velikog broja talaca od strane terorista (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavci 482. - 492.; nasuprot tome, *Finogenov i drugi protiv Rusije* (odl.), stavak 173.).

25. U nedavnom slučaju vlasti nisu preventivno oduzele pištolj učeniku čije su objave na internetu prije počinjenja ubojstava u školi, iako nisu sadržavale konkretne prijetnje, dovele u sumnju njegovu sposobnost za sigurno posjedovanje vatrenog oružja. Sud je stavio naglasak na činjenicu da uporaba vatrenog oružja podrazumijeva visoku razinu inherentnog rizika po život i da je stoga država morala uspostaviti i rigorozno primjenjivati sustav odgovarajućih i učinkovitih zaštitnih mjera osmišljenih za suzbijanje i sprječavanje bilo kakve neprikladne i opasne uporabe takvog oružja (*Kotilainen i drugi protiv Finske*, stavak 88.).

26. Predmet *Ribcheva i drugi protiv Bugarske* odnosio se na smrt policajca tijekom planirane operacije. Sud je smatrao da su, kada je odlučeno da se u operaciju uključi rođak podnositelja zahtjeva u svojstvu specijaliziranog časnika zaduženog za postupanje s opasnim pojedincima, vlasti imale pozitivnu dužnost učiniti ono što se od njih moglo razumno očekivati kako bi ga zaštitile od rizika takve operacije. U tom pogledu, pozivajući se na svoju dobro utvrđenu sudsku praksu, Sud je naglasio da standard razumnosti u odnosu na ovu *pozitivnu* obvezu (članak 2. stavak 1.) nije tako strog kao onaj u odnosu na *negativnu* obvezu (članak 2. stavak 2.) suzdržati se od uporabe sile "više nego što je apsolutno potrebno" (strogo razmjerna uporaba sile isključujući bilo kakvu slobodu procjene). Umjesto toga, opseg i sadržaj pozitivne obveze o kojoj je riječ morao je biti definiran na način koji ne nameće

nemoguć ili nerazmjeran teret vlastima s obzirom na izbore s kojima se suočavaju (prioriteti i resursi) i s obzirom na nepredvidivost ljudskog ponašanja (stavak 165.). Na temelju informacija sadržanih u spisu predmeta, Sud je utvrdio da su, iako su vlasti pogriješile u planiranju i provedbi operacije, koraci koje su poduzele kako bi smanjile rizik za život policajca bili razumni (stavak 180.).

27. U nedavnom slučaju obiteljskog nasilja u kojem je rođaka podnositeljice zahtjeva ubio njezin suprug, od kojeg je bila *de facto* razvedena tri godine i koji ju je maltretirao devet mjeseci, Sud je utvrdio da vlasti nisu promptno reagirale na pritužbe pokojnika, osim u jednoj prilici, te nisu provele nikakvu proaktivnu, autonomnu i sveobuhvatnu procjenu rizika s obzirom na kontekst obiteljskog nasilja. Smatrao je da bi vlasti, da su provele takvu procjenu rizika, uvidjele da postoji stvarna i neposredna opasnost za život rođaka podnositeljice zahtjeva i da su mogle poduzeti različite korake, uključujući osiguravanje odgovarajuće međusobne koordinacije, kako bi se izbjegla opasnost za njezin život. Jedina preventivna mjera koju su vlasti poduzele, točnije zaštitna mjera, ostala je bez opipljivog učinka. Stoga, s obzirom na okolnosti predmeta, vlasti nisu poduzele odgovarajuće preventivne mjere kako bi zaštitile život rođaka podnositeljice zahtjeva (*Y i drugi protiv Bugarske*, stavci 91. – 110.; vidi također *Landi protiv Italije*, gdje je propust vlasti da poduzmu preventivne radnje protiv ponovnog obiteljskog nasilja doveo do pokušaja ubojstva podnositeljice zahtjeva i do ubojstva njihova sina od strane njezina partnera).

2. Zaštita osoba od samoozljeđivanja

28. Sud je ranije presudio da članak 2. u određenim dobro utvrđenim okolnostima može podrazumijevati pozitivnu obvezu vlasti da poduzmu preventivne operativne mjere u posebnim okolnostima radi zaštite pojedinca od njega samog (*Renolde protiv Francuske*, stavak 81.).

29. Konkretno osobe u pritvoru u ranjivom su položaju i dužnost je vlasti da ih zaštite (*Keenan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 91.). Slično tome, zatvorske vlasti moraju obavljati svoje dužnosti na način koji je u skladu s pravima i slobodama dotičnog pojedinca. Postoje opće mjere i mjere opreza kojima se smanjuju mogućnosti samoozljeđivanja, a ne narušava se osobna samostalnost. O okolnostima predmeta ovisit će jesu li potrebne neke strože mjere u odnosu na zatvorenika i je li razumno primijeniti ih (*Renolde protiv Francuske*, stavak 83.).

30. Isto tako, u kontekstu pojedinaca koji služe obvezni vojni rok, Sud je naglasio da su ročnici, kao i osobe u pritvoru, pod isključivom kontrolom državnih vlasti i da je dužnost vlasti da ih zaštite (*Beker protiv Turske*, stavci 41. - 42.; *Mosendz protiv Ukrajine*, stavak 92.; *Boychenko protiv Rusije*, stavak 80.).

31. Smatra se da osobe s mentalnim poteškoćama predstavljaju posebno ranjivu skupinu kojoj je potrebna zaštita od samoozljeđivanja (*Renolde protiv Francuske*, stavak 84. i *S.F. protiv Švicarske*, stavak 80.).

32. Posebice, vlasti imaju opću operativnu dužnost poduzeti razumne mjere kako bi spriječile samoozljeđivanje osobe, bez obzira na to radi li se o dobrovoljnoj ili prisilnoj hospitalizaciji. U tom smislu, specifične potrebne mjere ovisit će o pojedinim okolnostima slučaja, a te specifične okolnosti često će se razlikovati ovisno o tome je li pacijent dobrovoljno ili prisilno hospitaliziran. Međutim, u slučaju pacijenata koji su hospitalizirani nakon sudskog naloga, dakle prisilno, Sud, prema vlastitoj procjeni, može primijeniti stroži standard kontrole (*Fernandes de Oliveira protiv Portugala* [VV], stavak 124.).

33. U konačnici, da bi nastala pozitivna obveza u slučaju kada rizik za osobu proizlazi od samoozljeđivanja, kao što je počinjenje samoubojstva u pritvoru, potrebno je utvrditi da su vlasti u vrijeme postojanja stvarnog i neposrednog rizika za život pojedinca kojeg je moguće identificirati znale ili morale znati za taj rizik i da, ako su znale, nisu poduzele mjere u okviru svojih ovlasti, od kojih bi se, razumnom prosudbom, moglo očekivati da će se njima izbjeći taj rizik (*Younger protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.); *Fernandes de Oliveira protiv Portugala*, [VV]stavak 110.).

34. Kako bi se utvrdilo jesu li vlasti znale ili morale znati da je život određene osobe bio izložen stvarnom i neposrednom riziku, što pokreće dužnost poduzimanja odgovarajućih preventivnih mjera, Sud uzima u obzir niz čimbenika, uključujući: i) je li osoba imala povijest problema s mentalnim zdravljem; ii) ozbiljnost psihičkog stanja; iii) prethodne pokušaje samoubojstva ili samoozljeđivanja; iv) suicidalne misli ili prijetnje; i v) znakove tjelesne ili duševne smetnje (*Fernandes de Oliveira protiv*

Portugala, [VV], § 115. i *Boychenko protiv Rusije*, 2021., § 80.).

35. Štoviše, Sud također ponavlja da obveza zaštite zdravlja i dobrobiti osoba u pritvoru jasno obuhvaća obvezu zaštite života uhićenih i pritvorenih osoba od predvidljive opasnosti (*Eremiášová i Pechová protiv Češke Republike* (revizija), stavak 117.; *Keller protiv Rusije*, stavak 88.).

36. Do obveze poduzimanja preventivnih operativnih mjera do sada je dolazilo uglavnom u sljedećim kontekstima:

- zadržavanje u pritvoru ili zatvoru (*Trubnikov protiv Rusije*; *Akdoğdu protiv Turske*; *De Donder i De Clippel protiv Belgije*; *Ketreb protiv Francuske*; *Volk protiv Slovenije*; *Mitić protiv Srbije*; *Keller protiv Rusije; S.F. protiv Švicarske*);
- obvezno služenje vojnog roka (*Kılınç i drugi protiv Turske*; *Ataman protiv Turske*; *Perevedentsevy protiv Rusije*; *Malik Babayev protiv Azerbajdžana*); ili ugovorna vojna služba (*Boychenko protiv Rusije*);
- dobrovoljno/prisilno psihijatrijsko liječenje (*Reynolds protiv Ujedinjene Kraljevine*; *Fernandes de Oliveira protiv Portugala; Hiller protiv Austrije*).

37. U predmetu u kojem se supruga podnositelja zahtjeva zapalila u znak protesta zbog prisilnog iseljenja, Sud je presudio da, u situaciji u kojoj pojedinac prijeti oduzimanjem vlastitog života naočigled predstavnika države i, štoviše, u kojoj ta prijetnja predstavlja emocionalnu reakciju koju su izravno izazvale radnje ili zahtjevi predstavnika države, potonji bi tu prijetnju trebali tretirati s najvećom ozbiljnošću kao neposredan rizik za život tog pojedinca, bez obzira na to koliko je ta prijetnja neočekivana. U takvim okolnostima, ako predstavnici države dovoljno unaprijed postanu svjesni takve prijetnje, nastaje pozitivna obveza na temelju članka 2. prema kojoj su dužni spriječiti ostvarivanje te prijetnje svim sredstvima koja su razumna i izvediva u danim okolnostima (*Mikayil Mammadov protiv Azerbajdžana*, stavak 115.).

3. Zaštita osoba od ekoloških ili industrijskih katastrofa

38. U kontekstu industrijskih djelatnosti koje Sud smatra po prirodi opasnima, Sud je stavio poseban naglasak na propise usmjerene na posebne značajke predmetne djelatnosti, posebice s obzirom na razinu potencijalnog rizika za živote ljudi. Smatrao je da se tim propisima mora regulirati izdavanje dozvola, uspostava, rad, sigurnost i nadzor djelatnosti te da se njima za sve zainteresirane mora propisati obvezno poduzimanje praktičnih mjera kako bi se osigurala učinkovita zaštita građana čiji bi životi mogli biti ugroženi uključenim rizicima.

39. Među tim preventivnim mjerama, posebnu važnost treba pridati pravu javnosti na informiranje kako je utvrđeno u sudskoj praksi ustanova Konvencije, a mjerodavnim propisima također se moraju predvidjeti odgovarajući postupci, uzimajući u obzir tehničke aspekte predmetne djelatnosti, radi utvrđivanja nedostataka u dotičnim procesima i svih pogrešaka počinjenih od strane osoba odgovornih na različitim razinama (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], stavak 90.; *Budayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 132.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, stavak 159.).

40. U pogledu odabira određenih praktičnih mjera, Sud je dosljedno smatrao da je, kada je država dužna poduzeti pozitivne mjere, odabir sredstava načelno pitanje koje pripada u slobodu procjene države. Postoje različiti načini za osiguravanje konvencijskih prava, a čak i ako država nije primijenila jednu određenu mjeru predviđenu domaćim pravom, ona i dalje može ispuniti svoju pozitivnu dužnost drugim sredstvima. U tom smislu, vlastima se ne smije nametnuti nemoguć ili nerazmjeran teret bez razmatranja, posebice, operativnih odluka koje moraju donositi u smislu prioriteta i resursa; to proizlazi iz široke slobode procjene koju države, kao što je Sud ranije presudio, imaju u teškim društvenim i tehničkim područjima (*Budayeva i drugi protiv Rusije*, stavci 134. - 135.; *Vilnes i drugi protiv Norveške*, stavak 220.; *Brincat i drugi protiv Malte*, stavak 101.).

41. Prilikom ocjenjivanja je li tužena država ispunila svoju pozitivnu obvezu, Sud mora razmatrati posebne okolnosti predmeta, uzimajući u obzir, između ostalih elemenata, domaću zakonitost djela ili propusta vlasti, domaći proces donošenja odluka, uključujući odgovarajuće istrage i ispitivanja, te složenost pitanja, posebice kada je riječ o sukobljenim konvencijskim interesima. Opseg pozitivnih obveza koje se mogu pripisati državi u određenim okolnostima ovisio bi o podrijetlu prijetnje i mjeri u

kojoj se jedan ili drugi rizik mogu ublažiti (*Budayeva i drugi protiv Rusije*, stavci 136. - 137.; *Kolyadenko i drugi protiv Rusije*, stavak 161.).

42. Kad god država poduzima ili organizira opasne djelatnosti, ili ih odobri, sustavom pravila i dostatnom kontrolom mora osigurati da se rizik svede na najmanju razumnu mjeru (*Mučibabić protiv Srbije*, stavak 126.). Ako ipak nastane šteta, ona će predstavljati povredu pozitivnih obveza države samo ako je do nje došlo zbog nedostatnih propisa ili nedostatne kontrole, ali ne i ako je šteta nastala zbog nemarnog postupanja pojedinca ili niza nesretnih događaja (*Stoyanovi protiv Bugarske*, stavak 61.).

43. Detaljnije informacije mogu se pronaći u *Vodiču sudske prakse o okolišu.*

4. Zaštita osoba u kontekstu zdravstvene skrbi

a. Opće stanovništvo

44. U kontekstu zdravstvene skrbi, države imaju pozitivnu obvezu donijeti propise koji će obvezati bolnice, bilo privatne ili javne, da usvoje odgovarajuće mjere za zaštitu života pacijenata (*Calvelli i Ciglio protiv Italije* [VV], stavak 49.; *Vo protiv Francuske* [VV], stavak 89.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 166.).

45. S tim u vezi, obveza država u reguliranju zdravstvenog sustava mora biti shvaćena u širem smislu, odnosno podrazumijeva dužnost države da osigura učinkovito funkcioniranje regulatornog okvira. Regulatorne dužnosti tako obuhvaćaju nužne mjere kako bi se osigurala provedba, uključujući nadzor i izvršenje (*Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 190.).

46. Međutim, pitanje je li došlo do propusta države u njezinim regulatornim dužnostima zahtijeva konkretnu, a ne apstraktnu procjenu navodnih nedostataka. Stoga sama činjenica da je regulatorni okvir možda manjkav u nekom pogledu nije sama po sebi dovoljna da otvori pitanje na temelju članka 2. Konvencije. Mora se dokazati da djeluje na štetu pacijenta (*Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 188.).

47. Sud je naglasio da bi, čak i u slučajevima u kojima se utvrdi nesavjesno liječenje, obično utvrdio materijalnu povredu članka 2. samo ako mjerodavnim regulatornim okvirom nije osigurana odgovarajuća zaštita života pacijenta (*Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 187.). S tim u vezi, Sud je smatrao da se, kad je država ugovornica na odgovarajući način osigurala visoke stručne standarde za zdravstvene djelatnike i zaštitu života pacijenata, pitanja kao što je pogrešna prosudba nekog zdravstvenog djelatnika ili nesavjesna koordinacija zdravstvenih djelatnika u liječenju nekog konkretnog pacijenta ne mogu smatrati dovoljnima da se ta država ugovornica pozove na odgovornost temeljem pozitivnih obveza na temelju članka 2. Konvencije koje zahtijevaju zaštitu života (*Powell protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.); *Dodov protiv Bugarske*, stavak 82.; *Kudra protiv Hrvatske*, stavak 102.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 187.).

48. Međutim, nije isključio mogućnost da djela i propusti vlasti u kontekstu javnih zdravstvenih politika, u određenim okolnostima, mogu dovesti do odgovornosti ugovornih stranaka na temelju materijalnog aspekta članka 2. (*Powell protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)) te da se može otvoriti pitanje na temelju članka 2. kada se dokaže da su vlasti neke države ugovornice ugrozile život pojedinca uskraćivanjem zdravstvene zaštite koju su se obvezale staviti na raspolaganje stanovništvu općenito (*Cipar protiv Turske* [VV], stavak 219.; *Hristozov i drugi protiv Bugarske*, stavak 106.).

49. U dvije vrlo iznimne okolnosti, Sud je prihvatio da je odgovornost države na temelju materijalnog aspekta članka 2. nastala vezi u s djelima i propustima pružatelja zdravstvene skrbi: prvo, u slučaju u kojem je život pacijentice svjesno ugrožen uskraćivanjem pristupa hitnom tretmanu koji bi spasio njezin život (*Mehmet Şentürk i Bekir Şentürk protiv Turske*) i, drugo, u slučaju u kojem je sistemska ili strukturalna nepravilnost bolničkih usluga rezultirala uskraćivanjem pristupa hitnom tretmanu koji bi spasio život kada su vlasti znale ili su morale znati za taj rizik, a nisu poduzele potrebne mjere kako bi spriječile da se taj rizik ostvari te su tako ugrozile živote pacijenata, uključujući život dotične pacijentice (*Aydoğdu protiv Turske*).

50. Prema mišljenju Suda, da bi se neki predmet okvalificirao kao uskraćivanje pristupa hitnom

tretmanu koji spašava život, moraju se kumulativno ispuniti sljedeći kriteriji:

- prvo, djela i propusti pružatelja zdravstvene skrbi moraju prelaziti puku liječničku pogrešku ili nesavjesno liječenje, u smislu da su zdravstveni djelatnici, suprotno svojim profesionalnim obvezama, uskratili hitnu medicinsku pomoć pacijentu unatoč tome što su bili potpuno svjesni da je život osobe ugrožen ako se takva pomoć ne pruži;
- drugo, mora se moći objektivno i istinski utvrditi da je osporena nepravilnost sustavna ili strukturalna kako bi se mogla pripisati državnim vlastima;
- treće, mora postojati veza između te nepravilnosti i pretrpljene štete; i
- konačno, nepravilnost mora biti posljedica propusta države da ispuni svoju obvezu pružanja regulatornog okvira u širem smislu (*Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavci 191. - 196.).

51. Sud je ispitao niz predmeta u kojima su otvorena pitanja nesavjesnog liječenja i/ili uskraćivanja pristupa tretmanu u bolnici, kao što su:

- davanje lijekova djetetu s invaliditetom unatoč protivljenju njegove majke (*Glass protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.));
- smrt starije žene od bronhopneumonije (*Sevim Güngör protiv Turske* (odl.));
- smrt trudnice koja je bolovala od ulceroznog kolitisa (*Z protiv Poljske*);
- smrt u bolnici vezana uz plućne komplikacije i odbijanje pacijenta da pristane na liječenje (*Arskaya protiv Ukrajine*);
- smrt trudnice zbog odbijanja liječnika da izvrše hitnu operaciju jer nije bila u mogućnosti platiti liječničke troškove (*Mehmet Şentürk i Bekir Şentürk protiv Turske*);
- smrt novorođenčeta u kolima hitne pomoći nakon što ga je niz javnih bolnica odbio primiti (*Asiye Genç protiv Turske*);
- smrt nakon srčanog udara uzrokovanog davanjem lijeka (*Altuğ i drugi protiv Turske*);
- smrt sina podnositeljice zahtjeva u bolnici u kojoj je bio podvrgnut liječenju bez dozvole od strane liječnika koji nisu imali potrebne licence ni kvalifikacije protivno domaćem pravu (*Sarishvili-Bolkvadze protiv Gruzije*).

52. U nizu predmeta Sud je ispitao navode o uskraćivanju pristupa liječenju zbog odbijanja države da u potpunosti pokrije troškove određenog oblika konvencionalnog liječenja. Vidi, primjerice, predmete *Nitecki protiv Poljske* (odl.); *Pentiacova i drugi protiv Moldavije* (odl.); *Gheorghe protiv Rumunjske* (odl.); *Wiater protiv Poljske* (odl.).

53. U predmetu *Hristozov i drugi protiv Bugarske*, u kojem su pacijenti koji boluju od smrtonosnog raka prigovorili da im je uskraćen pristup neodobrenom eksperimentalnom lijeku, Sud nije utvrdio da postoji nedostatak u propisima kojima se uređuje pristup takvim neodobrenim lijekovima u situacijama kada se konvencionalni oblici liječenja čine nedostatnima, te je smatrao da se članak 2. Konvencije ne može tumačiti kao da zahtijeva da se pristup neodobrenim lijekovima za smrtno bolesne pacijente regulira na poseban način (stavak 108.).

b. Osobe lišene slobode i ranjive osobe pod državnom skrbi

54. Sud je naglasio pravo svih zatvorenika na uvjete pritvora koji su sukladni s poštivanjem ljudskog dostojanstva kako bi se osiguralo da ih način i metoda izvršenja izrečenih mjera ne podvrgavaju trpljenju ili nedaćama intenziteta koji premašuje neizbježnu razinu trpljenja svojstvenu pritvoru; osim toga, s obzirom na praktične zahtjeve boravka u zatvoru, njihovo zdravlje i dobrobit također moraju biti primjereno osigurani (*Dzieciak protiv Poljske*, stavak 91.).

55. Sud prihvaća da medicinska pomoć dostupna u zatvorskim bolnicama možda nije uvijek istog standarda kao pomoć u najboljim medicinskim ustanovama za širu javnost. Ipak, država mora osigurati da zdravlje i dobrobit pritvorenika budu adekvatno osigurani, između ostalog, pružanjem potrebne medicinske pomoći. Vlasti također moraju osigurati da se dijagnoze postavljaju i skrb pruža brzo i ispravno te da, u slučajevima kada je to potrebno zbog prirode zdravstvenog stanja, nadzor bude redovit i sustavan i da uključuje sveobuhvatnu terapijsku strategiju usmjerenu na liječenje bolesti pritvorenika ili sprječavanje njenog pogoršanja (*Pitalev protiv Rusije*, stavak 54.). Međutim, Konvencija se ne može tumačiti kao da propisuje opću obvezu puštanja zatvorenika na slobodu iz zdravstvenih razloga (*Dzieciak protiv Poljske*, stavak 91.).

56. Budući da je država izravno odgovorna za dobrobit osoba lišenih slobode, u slučajevima kada takva osoba umre zbog nekog zdravstvenog problema, država mora ponuditi objašnjenje uzroka smrti i liječenja kojem je dotična osoba bila podvrgnuta prije smrti (*Slimani protiv Francuske*, stavak 27.; *Kats i drugi protiv Ukrajine*, stavak 104.).

57. Sud je utvrdio nedostatak u liječenju kojem su bile podvrgnute osobe lišene slobode, primjerice, u sljedećim slučajevima:

- unatoč tome što su bile u potpunosti svjesne njegovih problema, vlasti nisu pravilno pregledale osuđenika s kroničnim bolestima niti mu pružile medicinsku pomoć; on je sa zakašnjenjem premješten u bolnicu, a operacija kojoj je podvrgnut bila je manjkava. Otpušten je iz bolnice, iako su liječnici znali da mu je hitno potrebna daljnja operacija zbog postoperativnih komplikacija. Također su uskratili ključne pojedinosti o njegovoj operaciji i nastanku komplikacija. Osoblje zatvorske bolnice tretiralo ga je kao običnog postoperativnog pacijenta, a ne kao hitan slučaj, zbog čega je operacija obavljena prekasno. Nadalje, zatvorska bolnica nije bila primjereno opremljena za tretiranje velikog gubitka krvi (*Tarariyeva protiv Rusije*, stavci 88. - 89.);
- nisu postojale suradnja ni koordinacija između različitih državnih tijela; podnositelj zahtjeva nije premješten u bolnicu radi dvije zakazane operacije, raspravni sud nije primjereno ni brzo informiran o zdravstvenom stanju podnositelja zahtjeva, podnositelju nije osiguran pristup liječnicima tijekom posljednjih dana njegova života i njegovo zdravlje nije se uzelo u obzir kod automatskog produljenja pritvora (*Dzieciak protiv Poljske*, stavak 101.);
- HIV pozitivnoj osobi koja boluje od brojnih teških bolesti nije pružena liječnička pomoć; odbijen je njezin premještaj u medicinsku ustanovu i odbijeno je brzo ispitivanje njezinog zahtjeva za puštanje na slobodu kada se njezino stanje ozbiljno pogoršalo, i kasnije je sa zakašnjenjem puštena na slobodu, a tijekom tog razdoblja umrla je od bolesti povezanih s HIV-om (*Kats i drugi protiv Ukrajine*, stavci 105. - 112.);
- liječenje kojem je podvrgnut prvi podnositelj zahtjeva, koji je bolovao od tuberkuloze otporne na više lijekova, bilo je manjkavo jer je dijagnoza postavljena, a liječenje lijekovima drugog izbora provedeno sa zakašnjenjem, a medicinsko osoblje nije raspolagalo potrebnim stručnim znanjima za liječenje njegove bolesti (*Makharadze i Sikharulidze protiv Gruzije*, stavci 90. - 93.).

58. Sud je usvojio sličan pristup u pogledu pružanja medicinske pomoći ranjivim osobama pod skrbništvom države kada su domaće vlasti, iako su bile svjesne užasnih uvjeta koji su kasnije doveli do smrti osoba smještenih u domove socijalne skrbi ili bolnice, unatoč tome nerazumno ugrozile

živote tih osoba (vidi, posebice, predmet *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], stavci 131. i 143. - 144., koji se odnosio na smrt HIV pozitivnog mladog muškarca s mentalnim invaliditetom romske nacionalnosti zbog nedostatka primjerene skrbi, uključujući i zdravstvenu skrb, u psihijatrijskoj bolnici te, nasuprot tome, predmet *Dumpe protiv Latvije* (odl.), stavci 56. i 57., koji se odnosio na navode o nesavjesnom liječenju pri pružanju skrbi sinu podnositeljice zahtjeva koji je bolovao od nekoliko teških bolesti u državnoj ustanovi socijalne skrbi).

5. Zaštita osoba u kontekstu nesreća

59. Sud je presudio da pozitivne obveze na temelju članka 2. zahtijevaju od država da donesu propise za zaštitu sigurnosti osoba na javnim mjestima i da osiguraju učinkovito funkcioniranje tog regulatornog okvira (*Ciechońska protiv Poljske*, stavak 69.; *Banel protiv Litve*, stavak 68.).

60. U tom pogledu, nije se moglo isključiti da bi, u određenim okolnostima, radnje i propusti vlasti u kontekstu politika za osiguranje sigurnosti na javnim mjestima mogle uključiti njihovu odgovornost prema materijalnom dijelu članka 2. Konvencije. Ipak, kada je država ugovornica uspostavila opći pravni okvir i zakonodavstvo prilagođeno različitim kontekstima u pogledu javnih prostora kako bi zaštitila osobe koje ih koriste, Sud nije mogao prihvatiti da su stvari kao što je pogreška u prosudbi pojedinca ili nemarna koordinacija među stručnjacima, bilo javnim ili privatnim, bile same po sebi dovoljne da državu ugovornicu učine odgovornom sa stajališta njezine pozitivne obveze da zaštiti život prema članku 2. Konvencije (*Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 100.; *Smiljanić protiv Hrvatske*, stavak 70.).

61. Sud je nadalje naglasio da se pozitivna obveza ne smije tumačiti na način da nameće pretjerani teret vlastima, posebno imajući na umu nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativnih izbora koji se moraju donijeti u smislu prioriteta i resursa (*Ciechońska protiv Poljske*, 2011., stavak 64.; *Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 100.).

62. Štoviše, podsjetio je da je izbor sredstava za osiguranje pozitivnih obveza prema članku 2. u načelu pitanje koje ulazi u područje slobodne procjene države ugovornice. Postoje različiti načini za osiguranje konvencijskih prava, pa čak i ako je država propustila primijeniti jednu konkretnu mjeru predviđenu domaćim pravom, još uvijek može ispuniti svoju pozitivnu dužnost drugim sredstvima (*Ciechońska protiv Poljske*, stavak 65.; *Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 102.).

63. U konačnici, pitanje je li država propustila ispuniti svoje regulatorne dužnosti zahtijeva konkretnu, a ne apstraktnu procjenu navodnih nedostataka (*Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 103.; i *Smiljanić protiv Hrvatske*, stavak 72.).

64. U kontekstu djelatnosti koje mogu predstavljati opasnost za ljudski život zbog svoje inherentno opasne prirode, kao što su djelatnosti koje se obavljaju na gradilištima, države su dužne poduzeti razumne mjere kako bi osigurale sigurnost pojedinaca prema potrebi, uključujući i donošenje propisa koji su usmjereni na posebne značajke djelatnosti (*Cevrioğlu protiv Turske*, stavak 57. s daljnjim referencama). Konkretno, u nedostatku potrebnih sigurnosnih mjera opreza, svako gradilište, osobito ono u stambenim četvrtima, ima potencijal dovesti do nesreća opasnih po život, koje mogu utjecati ne samo na profesionalne građevinske radnike koji su bolje upoznati s mogućim rizicima, već također i na javnost u cjelini, uključujući ranjive skupine poput djece, koja lako mogu postati podložna tim rizicima (*Zinatullin protiv Rusije*, stavak 28.).

65. U predmetu koji se ticao tvrdnji o nedostacima u provedbi regulatornog okvira koji se tiče sigurnosti cestovnog prometa, Sud je naglasio da pozitivne obveze države u ovom kontekstu prvenstveno podrazumijevaju obvezu uspostavljanja odgovarajućeg skupa preventivnih mjera usmjerenih na osiguranje javne sigurnosti i smanjenje broja prometnih nesreća na najmanju moguću mjeru te, drugo, osiguranje učinkovitog funkcioniranja tih mjera u praksi (*Smiljanić protiv Hrvatske*, stavak 69.).

66. Sud je utvrdio da tužena država nije ispunila svoju dužnost zaštite prava na život u sljedećim predmetima:

- *Kalender protiv Turske*, stavak 49., koji se odnosio na smrt dvije osobe u željezničkoj nesreći;

- *Banel protiv Litve*, stavak 69., u kojem je sin podnositeljice zahtjeva umro od ozljeda zadobivenih kada se dio balkona odvojio od zgrade te se srušio na njega dok se igrao vani;
- *Cevrioğlu protiv Turske*, stavak 72., koji se odnosio na smrt desetogodišnjeg sina podnositelja zahtjeva koji se utopio nakon što je pao u otvorenu rupu ispunjenu vodom na gradilištu; vidi također predmet *Binnur Uzun i drugi protiv Turske*, stavak 49., u kojem je otac podnositelja zahtjeva pao niz okno dizala u zgradi čija je izgradnja bila obustavljena.
- *Smiljanić protiv Hrvatske*, stavak 85., gdje je podnositelj zahtjeva smrtno stradao u prometnoj nesreći koju je prouzročio recidivist u vožnji pod utjecajem alkohola.

67. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio propust tužene države da zaštiti pravo na život u sljedećim predmetima:

- *Cecilia Pereira Henriques i drugi protiv Luksemburga* (odl.), u kojem je radnik poginuo u nesreći na poslu kada se zid zgrade koja se rušila srušio na njega;
- *Furdík protiv Slovačke* (odl.), koji se odnosio na hitnu operaciju gorskog spašavanja;
- *Molie protiv Rumunjske* (odl.), stavak 47., koji se odnosio na nesreću sa smrtnim ishodom u školskom sportskom objektu;
- *Cavit Tınarlıoğlu protiv Turske*, stavak 107., koji se odnosio na ozljede opasne po život koje je podnositelj zahtjeva, koji je plivao u kupalištu koje nije bilo ograđeno, zadobio kada ga je udario motorni čamac.
- *Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske*, stavak 109., koji se odnosio na prometnu nesreću zbog pada stabla na automobil podnositelja zahtjeva dok su se vozili glavnom javnom cestom.
- *Soares Campos protiv Portugala*, stavak 172., koji se odnosio na smrt sina podnositeljice zahtjeva kojeg je odnijelo more dok je na plaži sudjelovao u okupljanju povezanom sa studentskom tradicijom koja je uključivala aktivnosti inicijacije.
- *Vardosanidze protiv Gruzije*, stavak 61., koji se odnosio na smrt podnositeljevog sina od trovanja ugljičnim monoksidom nakon ponovnog priključivanja nepropisno instaliranog plinskog bojlera unatoč upozorenju plinske tvrtke.

D. Vremenska ograničenja

1. Početak života

68. Za razliku od članka 4. Američke konvencije o ljudskim pravima, kojim je predviđeno da se pravo na život mora zaštititi „općenito, od trenutka začeća“, članak 2. Konvencije ne sadrži nikakve odredbe o vremenskim ograničenjima prava na život te, posebice, njime nije definiran „svatko“ („*toute personne*„) čiji je „život“ zaštićen Konvencijom (*Vo protiv Francuske* [VV], stavak 75.).

69. Imajući u vidu nepostojanje bilo kakvog konsenzusa u Europi o znanstvenoj i pravnoj definiciji početka života, Sud je presudio da pitanje kada počinje pravo na život spada u slobodu procjene za koju općenito smatra da bi ju države trebale imati u tom području (*Vo protiv Francuske* [VV], stavak 82.).

70. U predmetu *Vo protiv Francuske* [VV], u kojem se podnositeljica zahtjeva morala podvrgnuti pobačaju iz medicinskih razloga zbog nesavjesnog liječenja, Sud je smatrao nepotrebnim ispitati spada li nagli prekid trudnoće podnositeljice zahtjeva u opseg članka 2. budući da, čak i pod pretpostavkom da je ta odredba primjenjiva, nije došlo do propusta tužene države da ispuni zahtjeve koji se odnose na očuvanje života u području javnog zdravstva (stavak 85.; vidi i sličan pristup *Mehmet Şentürk i Bekir Şentürk protiv Turske*, stavak 109.).

71. U predmetu *Evans protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], u kojem je podnositeljica zahtjeva prigovorila da je britanskim zakonodavstvom njezin bivši partner bio ovlašten povući pristanak na čuvanje i upotrebu zajednički stvorenih embrija, Sud je utvrdio da, prema engleskom pravu, embrij nema

neovisna prava ili interese te ne može zahtijevati – i u njegovo se ime ne može zahtijevati – pravo na život na temelju članka 2. te da stoga predmetni embriji nisu imali pravo na život u smislu članka 2. (stavci 54. - 56.).

2. Pitanja vezana uz prekid života

a. Eutanazija

72. Sud je presudio da iz članka 2. Konvencije ne može proizaći pravo na smrt, bilo od strane treće osobe ili uz pomoć javne vlasti. Naglasio je da se u svim predmetima koji se vode pred njim naglasak dosljedno stavlja na obvezu države da zaštiti život (*Pretty protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 39.).

73. U novijem predmetu koji se odnosio na odbijanje vlasti da stave na raspolaganje lijekove za pomoć u samoubojstvu duševno oboljele osobe, Sud je, ponavljajući da se Konvencija mora tumačiti u cjelini, utvrdio da je prikladno pozvati se na članak 2. Konvencije kada je ispitivao zahtjev na temelju članka 8. Konvencije. Presudio je da potonja odredba obvezuje nacionalne vlasti da spriječe pojedinca da oduzme vlastiti život ako ta odluka nije donesena slobodno i uz potpuno razumijevanje tog što ona podrazumijeva (*Haas protiv Švicarske*, stavak 54.).

b. Prekid liječenja kojim se osoba održava na životu

74. U predmetu *Lambert i drugi protiv Francuske* [VV], koji se odnosio na odluku vlasti da prekinu prehranu i hidrataciju koje su omogućavale umjetno održavanje na životu pacijenta u stanju potpune ovisnosti, Sud je napomenuo da među državama članicama Vijeća Europe ne postoji konsenzus u korist dopuštanja prekida liječenja kojim se osoba na umjetan način održava na životu, iako se čini da većina država to dopušta. U tom pogledu, napomenuo je da, iako se detaljna uređenja kojima se regulira prekid liječenja razlikuju od zemlje do zemlje, ipak postoji konsenzus o najvećoj važnosti poštovanja želje pacijenta u procesu donošenja odluka, bez obzira na to kako su te želje izražene. Stoga je smatrao da se u tom području koje se odnosi na prekid života, kao i u onom koje se odnosi na početak života, državama mora pružiti sloboda procjene ne samo o tome hoće li ili ne dopustiti prekid liječenja kojim se osoba na umjetan način održava na životu i o detaljnom uređenju kojim se taj prekid regulira već i u pogledu načina uspostavljanja ravnoteže između zaštite prava pacijenata na život i zaštite njihovog prava na poštovanje njihovog privatnog života i njihove osobne samostalnosti. Međutim, Sud je naglasio da ta sloboda procjene nije neograničena te on zadržava ovlast da preispita je li država ispunila svoje obveze na temelju članka 2. (stavci 147. - 148.).

75. Pri rješavanju pitanja provođenja ili prekida medicinskog liječenja, Sud uzima u obzir sljedeće elemente: postojanje regulatornog okvira u domaćem pravu i praksi koji je u skladu sa zahtjevima članka 2.; pitanje jesu li uzete u obzir prethodno izražene želje podnositelja zahtjeva i njemu bliskih osoba, kao i mišljenja drugog medicinskog osoblja te mogućnost obraćanja sudovima u slučaju nedoumica o tome koju je odluku najbolje donijeti u interesu pacijenta (*Gard i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), stavak 83.; *Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine,* (odl.), stavak 37.).

III. Zabrana namjernog lišavanja života

A. Smrtna kazna

Članak 2. stavak 1. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koje je ta kazna predviđena zakonom.“

Ključne riječi za HUDOC

Protjerivanje (2) – Izručenje (2)

Život (2-1) – Smrtna kazna (2-1): Predviđena zakonom (2-1); Dostupnost (2-1); Predvidljivost (2-1); Zaštita od zloupotrebe (2-1); Nadležni sud (2-1)

1. Tumačenje članka 2. stavka 1. Konvencije u svjetlu Protokola br. 6. i 13. uz Konvenciju

76. Kada je Konvencija sastavljena, smrtna kazna nije se smatrala povredom međunarodnih standarda. Stoga je u pravo na život uključena iznimka tako da članak 2. stavak 1. predviđa da „nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koje je ta kazna predviđena zakonom.“ Međutim, naknadno je došlo do razvoja u smjeru prema potpunog *de facto* i *de jure* ukidanja smrtne kazne u državama članicama Vijeća Europe (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 116.).

77. Protokol br. 6 uz Konvenciju, kojim je ukinuta smrtna kazna osim u odnosu na „djela počinjena u vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti“, otvoren je za potpisivanje 28. travnja 1993. i stupio je na snagu 1. ožujka 1985. Sve države članice Vijeća Europe sada su potpisale Protokol br. 6 i sve, osim Rusije, su ga ratificirale (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 116.). Protokol br. 13, kojim je ukinuta smrtna kazna u svim okolnostima, otvoren je za potpisivanje 3. svibnja 2002. i stupio je na snagu 1. srpnja 2003. Godine 2010. sve osim dvije države članice Vijeća Europe (Azerbajdžan i Rusija) potpisale su taj Protokol i sve osim tri države koje su ga potpisale su ga i ratificirale (*ibid*., stavak 117.).[1]

78. Sud je utvrdio da su gore navedeni podaci, zajedno s dosljednom praksom država u pridržavanju moratorija na smrtnu kaznu, značajan pokazatelj da je članak 2. izmijenjen tako da zabranjuje smrtnu kaznu u svim okolnostima (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 120.).

2. Odgovornost države na temelju članka 2. u predmetima izručivanja i protjerivanja

79. Člankom 2. Konvencije zabranjeno je izručenje ili protjerivanje pojedinca u drugu državu ako postoje utemeljeni razlozi za uvjerenje da bi ondje bio izložen stvarnoj opasnosti od podvrgavanja smrtnoj kazni (*Al Nashiri protiv Poljske*, stavak 577.; *F.G. protiv Švedske* [VV], stavak 110.).

80. Detaljnije informacije mogu se pronaći u *Vodiču sudske prakse a imigraciji*.

B. Upotreba smrtonosne sile od strane predstavnika države

Članak 2. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. …

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;

b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;

c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.“

[1] Na dan završetka ovog Vodiča, broj država koje su potpisale i država koje su ratificirale Protokol br. 6 i broj država koje su potpisale Protokol br. 13 još uvijek su točni. Glede broja država koje su ratificirale Protokol br. 13, od svih država koje su ga potpisale, samo ga jedna (Armenija) još nije ratificirala.

Ključne riječi za HUDOC

Život (2-1) – Upotreba sile (2-2) – Nužno potrebna (2-2): Obrana od protupravnog nasilja (2-2); Zakonito uhićenje (2-2); Sprečavanje bijega (2-2); Suzbijanje pobune ili ustanka (2-2)

1. Ocjena dokaza

81. Kao gospodar vlastitog postupka i vlastitih pravila, Sud ima potpunu slobodu ocjenjivati ne samo dopuštenost i relevantnost, već i dokaznu vrijednost svakog dokaza koji je pred njim. Sud nije vezan, prema Konvenciji ili prema općim načelima primjenjivim na međunarodne sudove, strogim pravilima o dokazima i ne postoje procesne prepreke za prihvatljivost dokaza u postupku pred njim (*Carter protiv Rusije*, stavak 97.).

82. Sud mora biti oprezan kada je riječ o preuzimanju uloge prvostupanjskog suda koji utvrđuje činjenice u slučajevima u kojima je to neizbježno zbog okolnosti određenog predmeta (*McKerr protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)). Kao opće pravilo, u slučajevima kada je proveden domaći postupak, zadatak Suda nije da činjeničnu ocjenu domaćih sudova zamjeni vlastitom te je na tim sudovima da utvrde činjenično stanje na temelju dokaza koji su im podneseni (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, *Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 34; *Klaas protiv Njemačke*, stavak 29.). Iako Sud nije vezan utvrđenjima domaćih sudova te može slobodno donositi vlastitu procjenu u svjetlu svih materijala koji su mu podneseni, u normalnim bi okolnostima bili potrebni uvjerljivi elementi da Sud odstupi od činjeničnog stanja koje su utvrdili domaći sudovi (*Avşar protiv Turske*, stavak 283.; *Barbu Anghelescu protiv Rumunjske*, stavak 52.). S tim u vezi, Sud je naglasio da njegovo oslanjanje na dokaze dobivene kao rezultat domaće istrage i na činjenice utvrđene unutar domaćeg postupka ovisi o kvaliteti domaćeg istražnog postupka, te temeljitosti i dosljednosti konkretnog postupka (*Carter protiv Rusije*, stavak 98.).

a. Standard dokazivanja

83. Sud je razvio brojna načela u pogledu zahtjeva kod kojih je suočen sa zadatkom utvrđivanja činjenica o događajima o kojima se stranke ne slažu: činjenični zaključci trebaju se temeljiti na standardu dokazivanja „van svake razumne sumnje“; takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih zaključaka, odnosno sličnih neosporenih činjeničnih pretpostavki. U tom se kontekstu također može uzeti u obzir ponašanje stranaka prilikom pribavljanja dokaza (*Tanış i drugi protiv Turske*, stavak 160.; *Tagayeva i drugi protiv Rusije; Kukhalashvili i drugi protiv Gruzije*, stavak 98.).

b. Teret dokazivanja

84. Razina uvjerenosti koja je potrebna za donošenje određenog zaključka i, s tim u vezi, raspodjela tereta dokazivanja neodvojivo su povezani sa specifičnošću činjenica, prirodom iznesenih navoda i pravom iz Konvencije koje je dovedeno u pitanje (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 586.).

85. Kada vlasti imaju isključiva saznanja o dotičnim događajima u cijelosti, ili u velikoj mjeri, kao u slučaju osoba koje su pod njihovom kontrolom u pritvoru, nastaju čvrste činjenične pretpostavke u odnosu na ozljede i smrt koje nastupe tijekom trajanja tog pritvora. Doista, može se smatrati da teret dokazivanja snose vlasti koje trebaju pružiti zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje (*Salman protiv Turske* [VV], stavak 100.).

86. To se načelo primjenjuje i na predmete u kojima se, iako nije dokazano da je osoba smještena u pritvor od strane vlasti, može utvrditi da ju je službeno pozvala vojska ili policija, da je ušla u prostor pod njihovom kontrolom i da od tada nije viđena. U takvim okolnostima, Vlada je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome što se dogodilo u tom prostoru te dokazati da vlasti nisu pritvorile dotičnu osobu, već je ona napustila prostor bez naknadnog lišenja slobode (*Tanış i drugi protiv Turske*, stavak 160.).

87. Isto tako, u predmetima koji se odnose na oružane sukobe, Sud je dodatno proširio to načelo na situacije u kojima su pojedinci pronađeni ozlijeđeni ili mrtvi ili su nestali u područjima države pod

isključivom kontrolom vlasti i u kojima su postojali *prima facie* dokazi da bi predstavnici države mogli biti umiješani (*Akkum i drugi protiv Turske*, stavak 211.; *Aslakhanova i drugi protiv Rusije*, stavak 97. s daljnjim referencama).

88. Na primjer, u nizu slučajeva koji se tiču navoda o nestancima na ruskom sjevernom Kavkazu, Sud je smatrao dovoljnim da podnositelji zahtjeva istaknu *prima facie* slučaj otmice od strane državnih agenata, čime potpadaju pod kontrolu vlasti, i tada bi Vlada bila dužna izvršiti svoj teret dokazivanja, bilo otkrivanjem dokumenata koji su u njenom isključivom posjedu ili pružanjem zadovoljavajućeg i uvjerljivog objašnjenja o tome kako su se predmetni događaji dogodili. Ako bi Vlada propustila izvršiti svoj teret dokazivanja, to bi značilo povredu članka 2. Konvencije u njegovom materijalnom dijelu. Protivno tome, ako podnositelji zahtjeva nisu uspjeli dokazati slučaj *prima facie*, teret dokazivanja se ne može prebaciti (*Estemirova protiv Rusije*, stavak 63.).

89. Zapravo, Sud je naglasio da je, u svim slučajevima u kojima nije u mogućnosti utvrditi točne okolnosti predmeta iz razloga koji se objektivno mogu pripisati državnim vlastima, na tuženoj državi da objasni, na zadovoljavajući i uvjerljiv način, slijed događaja i iznese čvrste dokaze kojima se mogu opovrgnuti navodi podnositelja zahtjeva (*Mansuroğlu protiv Turske*, stavak 80.; *Carter protiv Rusije*, stavak 152.). Sud je također primijetio poteškoće s kojima bi se podnositelji zahtjeva suočili u pribavljanju potrebnih dokaza u prilog navodima kada tužena država posjeduje relevantnu dokumentaciju, a ne dostavi ju. Čvrsti zaključci mogu se izvući ako vlasti tada ne otkriju ključne dokumente koji bi Sudu omogućili da utvrdi činjenice ili ako inače ne pruže zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], stavak 184.). Oslanjanje Suda na dokaze pribavljene kao rezultat domaće istrage i na činjenice utvrđene u domaćim postupcima uvelike će ovisiti o kvaliteti domaćeg istražnog postupka, njegove temeljitosti i dosljednosti (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 586.; *Lapshin protiv Azerbajdžana*, stavak 95.).

90. Konačno, kada je pred domaćim sudovima vođen kazneni postupak u vezi s tim istim navodima, mora se imati na umu da se kaznenopravna odgovornost razlikuje od međunarodnopravne odgovornosti prema Konvenciji. Nadležnost Suda ograničena je na potonju. Odgovornost prema Konvenciji temelji se na njezinim odredbama koje se trebaju tumačiti i primjenjivati na temelju ciljeva Konvencije i u svjetlu relevantnih načela međunarodnog prava. Odgovornost države prema Konvenciji, koja proizlazi iz postupaka njezinih tijela, predstavnika i službenika, ne treba miješati s domaćim pravnim pitanjima pojedinačne kaznene odgovornosti koja se razmatraju pred nacionalnim kaznenim sudovima. Sud se ne bavi donošenjem bilo kakvih zaključaka o krivnji ili nevinosti u tom smislu (*Tanlı protiv Turske*, stavak 111.; *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 182.).

2. Zaštita osoba od upotrebe smrtonosne sile od strane predstavnika države

a. Pravni okvir

91. U kontekstu upotrebe sile od strane predstavnika države, primarna dužnost države da osigura pravo na život podrazumijeva, posebice, uspostavu odgovarajućeg pravnog i administrativnog okvira u kojem su definirane ograničene okolnosti u kojima se pri provedbi zakona mogu upotrijebiti sila i oružje, u svjetlu mjerodavnih međunarodnih standarda (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 209.; *Makaratzis protiv Grčke* [VV], stavci 57. - 59.).

92. U skladu s načelom stroge razmjernosti sadržanom u članku 2., prema nacionalnom pravnom okviru pribjegavanje vatrenom oružju mora ovisiti o pažljivoj ocjeni situacije (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 209.) te, posebice, o procjeni prirode djela koje je počinila predmetna osoba i prijetnje koju je predstavljala (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 96.). Nadalje, u nacionalnom zakonu kojim se uređuju policijske operacije mora se osigurati sustav odgovarajuće i učinkovite zaštite od proizvoljnosti i zloupotrebe sile, pa čak i od nesreća koje se mogu izbjeći (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 209.; *Makaratzis protiv Grčke* [VV], stavak 58.).

93. Razlikujući „rutinske policijske operacije“ i situacije velikih protuterorističkih operacija, Sud je presudio da bi se, u potonjem slučaju, često u situacijama ozbiljne krize koja zahtijeva „prilagođene“ odgovore, države trebale moći osloniti na rješenja primjerena okolnostima. Ipak, također je naglasio da u zakonitoj sigurnosnoj operaciji koja je prvenstveno usmjerena na zaštitu života ljudi koji se nađu u opasnosti od protupravnog nasilja od trećih strana, upotreba smrtonosne sile i dalje podliježe

strogim pravilima „nužne potrebe“ u smislu članka 2. Konvencije. Stoga je od primarne važnosti da domaći propisi slijede isto načelo i da sadrže jasne naznake u tom pogledu, uključujući obveze smanjenja rizika od nepotrebne štete i isključivanja upotrebe oružja i streljiva koja dovodi do neželjenih posljedica (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 595.).

b. Obuka i provjera predstavnika države

94. Sud je naglasio da službenici odgovorni za provedbu zakona moraju biti obučeni za ocjenjivanje je li nužno potrebno upotrijebiti vatreno oružje ne samo na temelju slova mjerodavnih propisa već i uz poklanjanje dužne pozornosti prvenstvu poštovanja ljudskog života kao temeljne vrijednosti (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 97.; *Kakoulli protiv Turske*, stavak 110.).

95. Primjerice, u predmetima koji se odnose na upotrebu sile radi suzbijanja pobune ili ustanka, ocjena Suda uključuje ispitivanje toga jesu li snage sigurnosti bile primjereno opremljene (*Güleç protiv Turske*, stavak 71.; *Şimşek i drugi protiv Turske*, stavak 117.); jesu li prošle učinkovitu obuku s ciljem pridržavanja međunarodnih standarda u pogledu ljudskih prava i policijskog djelovanja te jesu li dobile jasne i precizne upute o načinu i okolnostima u kojima koriste vatreno oružje (*ibid.*, stavak 109.). Sud je posebno naglasio da otvaranju vatre trebaju, kad god je to moguće, prethoditi pucnji upozorenja (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 177.).

96. Štoviše, od država se očekuje da u svojim sustavima za provedbu zakona postave visoke profesionalne standarde i osiguraju da službenici odgovorni za provedbu zakona zadovoljavaju potrebne kriterije. Konkretno, prilikom opremanja policijskih snaga vatrenim oružjem, ne mora se samo pružiti potrebna tehnička obuka već i odabir agenata kojima je dopušteno nošenje takvog vatrenog oružja mora biti podložan posebnom nadzoru (*Sašo Gorgiev protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 51.).

c. Primjeri

97. Primjenjujući ta načela, Sud je, primjerice, okarakterizirao kao manjkav bugarski pravni okvir prema kojem je policiji bilo dopušteno pucati na bilo kojeg odbjeglog pripadnika oružanih snaga koji se nije odmah predao kao odgovor nakon usmenog upozorenja i pucnja upozorenja u zrak. Nije bilo jasnih mjera zaštite kojima bi se spriječilo proizvoljno lišavanje života (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavci 99. - 102.).

98. Isto tako, Sud je utvrdio nedostatke i u turskom pravnom okviru, usvojenom 1934. godine, u kojem je naveden velik raspon situacija u kojima policijski službenik može koristiti vatreno oružje, a da ne snosi odgovornost za posljedice (*Erdoğan i drugi protiv Turske*, stavci 77. - 79.). S druge strane, u drugom predmetu, Sud je smatrao da je propis u kojem je izložen iscrpan popis situacija u kojima žandari mogu koristiti vatreno oružje u skladu s Konvencijom. Tom je odredbom određeno da se upotreba vatrenog oružja treba predvidjeti samo kao krajnja mjera i da joj moraju prethoditi pucnji upozorenja, prije pucanja u noge ili nasumice (*Bakan protiv Turske*, stavak 51.).

99. U predmetu *Makaratzis protiv Grčke* [VV], koji se odnosio na kaotičnu policijsku potjeru u kojoj je podnositelj zahtjeva, koji je automobilom prošao kroz crveno svjetlo, bio teško ozlijeđen pucnjima iz pištolja, Sud je utvrdio da u domaćem zakonu Grčke službenicima odgovornim za provedbu zakona nisu pružene jasne smjernice i kriteriji koji reguliraju upotrebu sile za vrijeme mira. Također je utvrdio da su, u nedostatku odgovarajuće obuke i uputa, policijski službenici koji su sudjelovali u potjeri i na kraju uhitili podnositelja zahtjeva neizbježno uživali veću samostalnost djelovanja te su bili u mogućnosti preuzimati nepromišljene inicijative (stavak 70.).

100. Sud je presudio da vlasti nisu propisno provjerile policijskog službenika prije nego što su mu izdale vatreno oružje u predmetu *Gorovenky i Bugara protiv Ukrajine*, stavak 39., u kojem je policijski službenik koji nije bio na dužnosti, a koji je sudjelovao u prepirki, otvorio vatru iz svojeg službenog oružja i ubio srodnike podnositelja zahtjeva. Vidi također *Sašo Gorgiev protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 52.

3. Iznimke koje dopuštaju uporabu sile

101. Iznimke označene u stavku 2. ukazuju na to da se članak 2. proteže, ali se ne odnosi isključivo, na namjerno ubijanje. Tekst članka 2., kad se tumači u cjelini, pokazuje da stavkom 2. nisu prvenstveno određeni slučajevi u kojima je dopušteno ubiti osobu, već su opisane situacije u kojima je dopuštena „upotreba sile" čiji rezultat, kao nenamjerni ishod, može biti lišavanje života. Međutim, upotreba sile mora biti samo „nužno potrebna" za postizanje jedne od svrha navedenih u točkama (a), (b) ili (c) (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 148.; *Yüksel Erdoğan i drugi protiv Turske*, stavak 86.; *Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavak 286.; *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 17.).

a. Standard nadzora koji se primjenjuje

102. U pravilu, upotreba izraza „nužno potrebna" u članku 2. stavku 2. ukazuje na to da je potrebno primijeniti stroži i uvjerljiviji test nužnosti od onog koji se obično primjenjuje kada se utvrđuje je li postupanje države „nužno u demokratskom društvu" na temelju stavka 2. članaka 8. do 11. Konvencije. Konkretno, upotrijebljena sila mora biti strogo razmjerna postizanju ciljeva utvrđenih u točkama (a), (b) i (c) stavka 2. (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 149.).

103. S obzirom na to, Sud je naglasio da je itekako svjestan poteškoća s kojima se suočavaju današnje države u borbi protiv terorizma i opasnosti naknadne analize. S tim u vezi, istaknuo je potrebu za razlikovanjem političkih odluka donesenih u tijeku borbe protiv terorizma, koje su po svojoj prirodi izvan nadzora Suda, i drugih, pretežno operativnih aspekata postupaka vlasti koji izravno utječu na zaštićena prava. Stoga se test nužne potrebe formuliran u članku 2. mora primjenjivati s različitim stupnjevima nadzora, ovisno o tome jesu li i u kojoj mjeri vlasti imale kontrolu nad situacijom te o drugim relevantnim ograničenjima koja su svojstvena operativnom odlučivanju u tom osjetljivom području (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 481.).

104. U posebnom kontekstu operacija spašavanja talaca Sud je presudio da, obično, planiranje i provođenje operacije spašavanja može biti podložno pojačanom nadzoru. Pritom je Sud uzeo u obzir sljedeće čimbenike: (i) je li operacija bila spontana ili su vlasti mogle razmatrati situaciju i provesti posebne pripreme; (ii) jesu li se vlasti mogle osloniti na neki općenito pripremljen plan intervencije, koji nije povezan s tom određenom krizom; (iii) stupanj kontrole nad situacijom veći je izvan zgrade, gdje se provodi većina spašavanja; i (iv) što je predvidljivija opasnost, veća je obveza zaštite od nje (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 563.).

b. Opći pristup

105. U skladu s važnošću ove odredbe u demokratskom društvu, Sud mora, prilikom donošenja svoje ocjene, podvrgnuti lišavanje života pažljivom nadzoru, osobito kada se upotrijebi namjerna smrtonosna sila, uzimajući u obzir ne samo postupanje predstavnika države koja zapravo primjenjuje silu već i sve popratne okolnosti, uključujući pitanja kao što su planiranje i kontrola postupaka koji se ispituju (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 150.; *Ergi protiv Turske*, stavak 79.).

106. Podrazumijeva se da se mora uspostaviti ravnoteža između cilja kojem se teži i primijenjenih sredstava za postizanje tog cilja (*Güleç protiv Turske*, stavak 71.).

107. Primjerice, Sud je naglasio da se ugrožavanje ljudskog života može opravdati legitimnim ciljem provođenja zakonitog uhićenja samo u okolnostima nužne potrebe. Stoga u načelu ne može postojati takva potreba u slučajevima kada je poznato da osoba koja se treba uhititi ne predstavlja prijetnju za život ili tijelo i kada se ne sumnja da je počinila nasilno djelo, čak i ako bi propuštanje upotrebe smrtonosne sile moglo rezultirati gubitkom prilike za uhićenje dotičnog pojedinca (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 95.; *Kakoulli protiv Turske*, stavak 108.).

108. Isto tako, u kontekstu granične kontrole, Sud je naglasio da iako države ugovornice u načelu mogu uspostaviti mjere na svojim granicama koje su namijenjene sprječavanju neovlaštenog ulaska na državno područje, kao i upotrijebiti silu potrebnu za sprječavanje nezakonitog ulaska na teritorij, potreba za graničnom kontrolom ne može opravdati pribjegavanje praksama koje nisu u skladu s Konvencijom ili njenim Protokolima (*Bişar Ayhan protiv Turske*, stavak 65.).

i. Postupci predstavnika države

109. Upotreba sile od strane predstavnika države pri ostvarivanju jednog od ciljeva označenih u stavku 2. članka 2. Konvencije može se opravdati tom odredbom ako se temelji na iskrenom uvjerenju koje se, iz valjanih razloga, smatra važećim u tom trenutku, ali se kasnije ispostavi da je pogrešno. Drugačije stajalište značilo bi nametanje nerealnog tereta državi i njenim službenicima odgovornim za provedbu zakona pri obavljanju njihovih dužnosti, možda i na štetu njihovih života i života drugih (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 200.; *Andronicou i Constantinou protiv Cipra*, stavak 192.; *Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 138.; *Huohvanainen protiv Finske*, stavak 96.).

110. Sud je također naveo da, s obzirom na svoju udaljenost od događaja o kojima je riječ, ne može vlastitom ocjenom situacije zamijeniti ocjenu službenika koji je morao reagirati u trenutku kako bi spriječio iskreno uočenu opasnost za svoj život ili živote drugih (*Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 139.; *Huohvanainen protiv Finske*, stavak 97.).

111. Prilikom ispitivanja postupaka predstavnika države, glavno pitanje na koje je potrebno odgovoriti jest je li osoba iskreno i istinski vjerovala da je upotreba sile potrebna. Odgovarajući na to pitanje, Sud će morati razmotriti je li uvjerenje subjektivno razumno, uzimajući u obzir sve pripadajuće okolnosti u relevantno vrijeme. Ako uvjerenje nije bilo subjektivno razumno (to jest, nije se temeljilo na subjektivnim valjanim razlozima), Sud bi vjerojatno teško mogao prihvatiti da je bilo iskreno i istinsko (vidi predmet *Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 248., no u kontekstu postupovnih obveza).

ii. Planiranje i kontrola operacije

112. Prilikom utvrđivanja je li upotrijebljena sila u skladu s člankom 2., relevantan čimbenik može biti činjenica je li operacija izvršavanja zakonodavstva bila tako planirana i kontrolirana kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri smanjila mogućnost upotrebe smrtonosne sile ili slučajnog gubitka života (*Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 136.; *Huohvanainen protiv Finske*, stavak 94.).

113. Pri provođenju ocjene faze planiranja i kontrole operacije sa stajališta članka 2. Konvencije, Sud mora posebno voditi računa o kontekstu u kojem se incident dogodio, kao i o načinu na koji se situacija razvijala (*Andronicou i Constantinou protiv Cipra*, stavak 182.; *Yüksel Erdoğan i drugi protiv Turske*, stavak 86.).

114. On isključivu pažnju mora posvetiti procjeni toga dokazuju li planiranje i kontrola operacije u tim okolnostima da su se vlasti na odgovarajući način pobrinule da osiguraju smanjenje svakog rizika za život dotičnog pojedinca i da nisu bile nemarne pri odabiru postupka (*Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 141.).

iii. Primjeri

115. Sud nije smatrao da je upotreba sile bila strogo razmjerna ili nužno potrebna za ostvarivanje jednog od ciljeva označenih u stavku 2. članka 2. Konvencije u sljedećim predmetima:

- *Güleç protiv Turske*, stavak 71., u kojem je sin podnositelja zahtjeva ubijen tijekom prosvjeda na kojem su snage sigurnosti – suočene s nasilnim činima – i budući da nisu imale palice, štitove, vodene topove, gumene metke ili suzavac – upotrijebile strojnice; vidi također predmet *Evrim Öktem protiv Turske*, u kojem je maloljetnica teško ozlijeđena zalutalim metkom ispaljenim iz pištolja policijskog službenika tijekom operacije prekidanja prosvjeda;
- *Kakoulli protiv Turske*, stavak 121., u kojem su turski vojnici ustrijelili i ubili nenaoružanog ciparskog Grka, koji je došao u tampon zonu između sjevernog i južnog Cipra;
- *Wasilewska i Kałucka protiv Poljske*, stavak 57., u kojem je osumnjičenik ustrijeljen i ubijen tijekom policijske operacije;
- *Trévalec protiv Belgije*, stavak 87., u kojem je novinara ustrijelila policijska jedinica za posebne operacije koja nije bila obaviještena da je njegovo prisustvovanje policijskoj operaciji bilo odobreno;
- *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 109., u kojem je vojna policija ustrijelila i ubila

dva nenaoružana romska bjegunca tijekom pokušaja uhićenja;

- *Tagayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 611., u kojem su brojni taoci ubijeni tijekom akcije spašavanja u kontekstu uzimanja velikog broja talaca od strane terorista u školi u Beslanu, u Sjevernoj Osetiji; vidi, nasuprot tome, predmet *Finogenov i drugi protiv Rusije*, stavci 226. i 236., u kojem su brojni taoci ubijeni tijekom akcije spašavanja u kontekstu uzimanja talaca od strane terorista u kazalištu u Moskvi.
- *Kukhalashvili i drugi protiv Gruzije*, stavak 157., gdje je policija upotrijebila neselektivnu i pretjeranu smrtonosnu silu tijekom operacije suzbijanja nereda u zatvoru.
- *Yukhymovych protiv Ukrajine*, stavak 86., gdje je podnositeljev sin ubijen tijekom policijske operacije organizirane u kontekstu kaznene istrage zbog kaznenog djela iznude.

116. Nasuprot tome, Sud je presudio da je upotreba sile bila strogo razmjerna pri ostvarivanju jednog od ciljeva označenih u stavku 2. članka 2. Konvencije u sljedećim predmetima:

- *Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 141., u kojem su brata podnositeljice zahtjeva u njegovom stanu ustrijelili policijski službenici nakon dvosatne opsade; vidi također predmet *Huohvanainen protiv Finske*, stavak 107.;
- *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 194., koji se odnosio na pucnjavu od strane pripadnika snaga sigurnosti na sastanku na vrhu skupine G8 u kojoj je smrtno stradao prosvjednik;
- *Perk i drugi protiv Turske*, stavak 73., koji se odnosio na ubojstvo srodnika podnositelja zahtjeva tijekom policijske operacije protiv radikalnog oružanog pokreta (vidi takođerpredmet *Yüksel Erdoğan i drugi protiv Turske*, stavak 100., koji se odnosio na ubojstvo srodnika podnositelja zahtjeva tijekom oružanog sukoba s policijskim službenicima);
- *Mendy protiv Francuske* (odl.), stavci 31. - 33., u kojem je policijski službenik tijekom uhićenja ustrijelio i ubio psihički poremećenu osobu koja je nožem prijetila da će usmrtiti drugu osobu.

C. Specifični konteksti

Članak 2. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom. …

2. Nije u suprotnosti s odredbama ovog članka lišenje života proizašlo iz upotrebe sile koja je bila nužno potrebna:

a) pri obrani bilo koje osobe od protupravnog nasilja;

b) pri zakonitom uhićenju ili pri sprečavanju bijega osobe zakonito lišene slobode;

c) radi suzbijanja pobune ili ustanka u skladu sa zakonom.“

Ključne riječi za HUDOC

Pozitivne obveze (2) – Život (2-1)

Upotreba sile (2-2) – Nužno potrebna (2-2): Obrana od protupravnog nasilja (2-2); Zakonito uhićenje (2-2); Sprečavanje bijega (2-2); Suzbijanje pobune ili ustanka (2-2)

1. Smrt ubrzana primjenom posebnih tehnika uhićenja

117. U brojnim predmetima u kojima je smrt bila ubrzana primjenom posebnih tehnika uhićenja koje same po sebi nisu bile smrtonosne, Sud je ispitao postoji li uzročna veza između upotrijebljene sile i smrti pojedinca i jesu li predstavnici države zaštitili pravo na život pružajući potrebnu medicinsku pomoć tom pojedincu (*Scavuzzo-Hager i drugi protiv Švicarske*, stavak 55., koji se odnosio na uhićenje

od strane policijskih službenika vrlo uznemirenog ovisnika o drogama koji je nakon toga umro; *Saoud protiv Francuske*, koji se odnosio na smrt postupnim gušenjem mladića koji je bio vezan lisicama i kojeg su policijski službenici držali na tlu okrenutog licem prema dolje više od trideset minuta; *Boukrourou i drugi protiv Francuske*, u kojem je srodnik podnositelja zahtjeva, osoba s mentalnim invaliditetom, umro od zatajenjem srca tijekom policijske operacije i *Semache protiv Francuske*, koji se odnosio na smrt starije osobe koja je vozila u pijanom stanju, a koja je bila onesposobljena na način da je vezana tako da joj glava dodiruje koljena (tehnika presavijanja, eng.:„*double seated embrace*“)).

2. Smrt u pritvoru

118. Osobe u pritvoru u ranjivom su položaju i dužnost je vlasti da ih zaštite. Slijedom toga, kada je pojedinac odveden u policijski pritvor u dobrom zdravstvenom stanju i ako se utvrdi da je ozlijeđen nakon puštanja na slobodu, država je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome kako su te ozljede nastale. Obveza vlasti da objasni postupanje prema pojedincu u pritvoru posebno je stroga u slučajevima kada taj pojedinac umre (*Salman protiv Turske* [VV], stavak 99.; *Tanlı protiv Turske*, stavak 141.; *Tekın i Arslan protiv Belgije*, stavak 83.).

119. Sud nije bio uvjeren objašnjenjima tužene države u pogledu okolnosti smrti podnositelja zahtjeva u sljedećim predmetima:

- *Anguelova protiv Bugarske*, stavak 121., u kojem je srodnik podnositeljice zahtjeva umro od ozljede lubanje nekoliko sati nakon što je pritvoren;
- *Kişmir protiv Turske*, stavak 105., koji se odnosio na smrt sina podnositeljice zahtjeva u policijskoj upravi u Diyarbakıru od respiratornog zatajenja vezanog uz edem pluća;
- *Aktaş protiv Turske*, stavak 294., u kojem je srodnik podnositelja zahtjeva umro od mehaničkog gušenja koje je pretrpio tijekom pritvora;
- *Mojsiejew protiv Poljske*, stavak 65., koji se odnosio na smrt sina podnositeljice zahtjeva u jedinici za triježnjenje;
- *Khayrullina protiv Rusije*, stavci 84. - 85., u kojem je suprug podnositeljice zahtjeva umro od ozljeda koje je zadobio tijekom nezakonitog zadržavanja u policijskom pritvoru.

3. Izvansudska ubijanja

120. Sud je također rješavao zahtjeve u kojima nije sporno da su srodnici podnositelja zahtjeva umrli u okolnostima koje ne spadaju u iznimke navedene u drugom stavku članka 2. U tim predmetima, ako Sud, na temelju dokaza iz spisa, utvrdi da su srodnike podnositelja zahtjeva ubili predstavnici države ili da su ubijeni uz njihov pristanak ili suglasnost, utvrdit će da je tužena država odgovorna za njihovu smrt (*Avşar protiv Turske*, stavci 413. - 416.; *Khashiyev i Akayeva protiv Rusije*, stavak 147.; *Estamirov i drugi protiv Rusije*, stavak 114.; *Musayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 155.; *Amuyeva i drugi protiv Rusije*, stavci 83. - 84.; vidi također *Lapshin protiv Azerbajdžana*, stavak 119., gdje je podnositelj zahtjeva preživio pokušaj ubojstva dok je bio u zatvoru i protivno tome *Denizci i drugi protiv Cipra*, stavak 373.; *Buldan protiv Turske*, stavak 81.; *Nuray Şen protiv Turske (br. 2)*, stavak 173.; *Seyhan protiv Turske*, stavak 82.; *Carter protiv Rusije,* stavci 170. – 172).

121. Međutim, čak i u okolnostima u kojima Sud ne može van svake razumne sumnje utvrditi da je u ubojstvo bio umiješan bilo koji predstavnik države, Sud ipak može utvrditi da je tužena država odgovorna ako smatra da vlasti nisu poduzele razumne mjere koje su im bile na raspolaganju kako bi zaštitile pravo na život predmetnog podnositelja zahtjeva (*Mahmut Kaya protiv Turske*, stavci 87. i 101.; *Kılıç protiv Turske*, stavci 64. i 77.; *Gongadze protiv Ukrajine*, stavci 170. - 171.; i nasuprot tome *Denizci i drugi protiv Cipra*, stavci 374. i 377.).

4. Sigurnosne ili vojne operacije

122. U posebnom kontekstu sigurnosnih operacija, Sud je presudio da odgovornost države nije ograničena na okolnosti u kojima postoje značajni dokazi da je civil ubijen pogrešno usmjerenom paljbom predstavnika države. Ta odgovornost može nastati i kada se ne poduzmu sve moguće mjere

opreza pri odabiru sredstava i metoda za sigurnosnu operaciju pokrenutu protiv suprotstavljene skupine s ciljem izbjegavanja i, u svakom slučaju, smanjenja slučajnog gubitka života civila (*Ahmet Özkan i drugi protiv Turske*, stavak 297.).

123. U tom kontekstu, Sud je, primjerice, utvrdio sljedeće:

- vojska je poduzela nedovoljne mjere opreza kako bi zaštitila živote civilnog stanovništva (*Ergi protiv Turske*, stavak 81., u kojem je sestra podnositelja zahtjeva ubijena tijekom operacije zasjede koju su provodile snage sigurnosti protiv PKK-a);
- iako je odluka snaga sigurnosti da otvore intenzivnu vatru kao odgovor na pucnjeve prema njima iz sela bila „nužno potrebna“ u svrhu zaštite života, Turska nije ispunila svoje obveze da zaštiti život na temelju članka 2. jer snage sigurnosti nisu naknadno provjerile je li bilo civilnih žrtava (*Ahmet Özkan i drugi protiv Turske*, stavci 306. - 308., koji se odnosio na vojni napad izvršen na selo radi hvatanja terorista koji je rezultirao smrću dvoje djece);
- vojna operacija nije planirana ni provedena uz posvećivanje potrebne pažnje životima civila (*Isayeva i drugi protiv Rusije*, stavak 199., koji se odnosio na bombardiranje konvoja od strane ruskih vojnih zrakoplova tijekom čečenskog rata, tijekom kojeg su izgubljeni životi civila); vidi također *Abuyeva i drugi protiv Rusije*, stavak 203.; i *Benzer i drugi protiv Turske,*stavak 184., u kojem je Sud ponovio da neselektivno zračno bombardiranje civila i njihovih sela ne može biti prihvatljivo u demokratskom društvu niti se može uskladiti s bilo kojim od razloga kojima je uređena upotreba sile navedena u članku 2. stavku 2. Konvencije, običajnim pravilima međunarodnog humanitarnog prava ili bilo kojim međunarodnim ugovorima kojima se uređuje upotreba sile u oružanim sukobima.
- U predmetu *Şirin Yılmaz protiv Turske*, u kojem je supruga podnositelja zahtjeva ubijena topničkim streljivom, Sud nije mogao zaključiti da su ju, van svake razumne sumnje, sigurnosne snage ubile namjerno ili zbog nemara (stavak 76.; vidi također *Zengin protiv Turske*, stavak 44.).
- Protivno tome, Sud je utvrdio da je ranjavanje prvog podnositelja zahtjeva i ubojstvo rođaka preostalih podnositelja zahtjeva pucanjem iz minobacača od strane vojnika u blizini iranske granice dok su ilegalno prelazili preko zabranjenog vojnog područja predstavljalo nerazmjernu upotrebu silu koja nije bila apsolutno neophodna (*Bişar Ayhan protiv Turske*, stavak 74.).

124. Sud je nadalje naglasio da se članak 2. mora tumačiti u najvećoj mogućoj mjeri u svjetlu općih načela međunarodnog prava, uključujući pravila međunarodnog humanitarnog prava koja imaju neophodnu i univerzalno prihvaćenu ulogu u ublažavanju okrutnosti i nečovječnosti oružanog sukoba. U zoni međunarodnog sukoba države ugovornice obvezne su štititi živote onih koji ne sudjeluju ili više ne sudjeluju u sukobima. Time je obuhvaćeno i pružanje medicinske pomoći ranjenicima; a u slučajevima u kojima su borci umrli ili su podlegli ranama, obveza preuzimanja odgovornosti zahtijeva pravilno zbrinjavanje posmrtnih ostataka te od vlasti zahtijeva da prikupe i pruže informacije o identitetu i sudbini dotičnih osoba ili da dopuste tijelima kao što je Međunarodni komitet Crvenog križa da to učine (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], stavak 185.). Stoga se, čak i u slučajevima međunarodnog oružanog sukoba, zaštitne mjere na temelju Konvencije i dalje primjenjuju, iako se tumače u kontekstu odredbi međunarodnog humanitarnog prava (*Hassan protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 104.).

5. Nestanci

a. Pretpostavka smrti

125. Kada je pojedinac odveden u policijski pritvor u dobrom zdravstvenom stanju, a utvrdi se da je ozlijeđen u trenutku puštanja na slobodu, država je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome kako su te ozljede nastale, a u slučaju propusta da to učini otvorit će se pitanje na temelju članka 3. Konvencije. Isto tako, člankom 5. državi se nameće obveza da objasni gdje se nalazi bilo koja osoba koja je pritvorena i tako stavljena pod kontrolu vlasti. Pitanje otvara li propust vlasti da pruže uvjerljivo

objašnjenje o sudbini pritvorenika, ako tijelo nije pronađeno, također pitanja na temelju članka 2. Konvencije ovisit će o svim okolnostima predmeta, a posebice o postojanju dostatnih posrednih dokaza temeljenih na konkretnim elementima, iz kojih se u skladu s potrebnim standardom dokazivanja može zaključiti da se mora pretpostaviti da je pritvorenik umro u pritvoru (*Timurtaş protiv Turske*, stavak 82.).

126. U tom pogledu, iako nije samo po sebi presudno, vremensko razdoblje koje je proteklo od smještaja osobe u pritvor relevantan je čimbenik koji se mora uzeti u obzir. Potrebno je prihvatiti da je, što više vremena prođe bez ikakvih novosti o pritvorenoj osobi, veća vjerojatnost da je ta osoba preminula. Prolazak vremena stoga može u određenoj mjeri utjecati na važnost koja se treba pridavati drugim elementima posrednih dokaza prije nego što se može zaključiti da se treba pretpostaviti da je dotična osoba mrtva. U tom pogledu Sud smatra da ta situacija otvara pitanja koja nadilaze puko neregularno pritvaranje protivno članku 5. Takvo je tumačenje u skladu s učinkovitom zaštitom prava na život kako je predviđena člankom 2., koji se svrstava kao jedna od temeljnih odredbi Konvencije od najveće važnosti (*Tanış i drugi protiv Turske*, stavak 201.).

127. Međutim, ta pretpostavka smrti nije automatska i do nje se dolazi samo ispitivanjem okolnosti predmeta, u kojem je relevantan element vrijeme proteklo otkad je osoba viđena živa ili se za nju čulo (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], stavak 143.; *Aslakhanova i drugi protiv Rusije*, stavak 100.).

128. Štoviše, utvrđivanje sudjelovanja države u nestanku neke osobe nije uvjet *sine qua non* za potrebe utvrđivanja može li se pretpostaviti da je ta osoba mrtva; u određenim okolnostima nestanak neke osobe može se sam po sebi smatrati opasnim po život (*Medova protiv Rusije*, stavak 90.).

129. Primjerice, u kontekstu sukoba u Čečeniji, Sud je zaključio da se situacija u kojoj osobu pritvore neidentificirani vojni službenici bez ikakvog naknadnog priznanja pritvora može smatrati opasnom po život (*Baysayeva protiv Rusije*, stavak 119.; *Beksultanova protiv Rusije*, stavak 83.).

130. Isto tako, Sud je smatrao da se nestanak osobe u jugoistočnoj Turskoj između 1992. i 1996. godine mogao smatrati opasnim po život (*Osmanoğlu protiv Turske*, stavci 57. - 58.; *Meryem Çelik i drugi protiv Turske*, stavak 58.), posebice ako su vlasti tu osobu sumnjičile za sudjelovanje u PKK-u (*Enzile Özdemir protiv Turske*, stavak 45.).

b. Odgovornost države za pretpostavljenu smrt

131. Odgovornost države nastaje kada Sud smatra da je van svake razumne sumnje utvrđeno da se mora pretpostaviti da je osoba koja je nestala mrtva nakon njezinog nepriznatog pritvaranja od strane predstavnika države. Budući da takve okolnosti ne pružaju nikakvo opravdanje na temelju nekog od razloga navedenih u članku 2. stavku 2. Konvencije, Sud utvrđuje da je tužena država odgovorna za pretpostavljenu smrt nestale osobe (*Akdeniz i drugi protiv Turske*, stavak 101.; *Orhan protiv Turske*, stavak 331; *İpek protiv Turske*, stavak 168.; *Bazorkina protiv Rusije*, stavak 111.; *Magomadov protiv Rusije*, stavak 99.; *Meryem Çelik i drugi protiv Turske*, stavak 60.; *Mikiyeva i drugi protiv Rusije*, stavak 160.; *Kushtova i drugi protiv Rusije (br. 2)*, stavak 83.; i nasuprot tome *Tahsin Acar protiv Turske* [VV], stavci 217. - 219.; *Nesibe Haran protiv Turske*, stavak 68.; *Shafiyeva protiv Rusije*, stavak 79.; *Kagirov protiv Rusije*, stavak 97.).

c. Odgovornost države da zaštiti pravo na život

132. Nestanak osobe u okolnostima opasnima po život zahtijeva od države, u skladu s pozitivnom obvezom sadržanom u članku 2. Konvencije, da poduzme operativne mjere za zaštitu prava na život nestale osobe (*Koku protiv Turske*, stavak 132.; *Osmanoğlu protiv Turske*, stavak 75.).

133. S tim u vezi, svaki nemar koji pokažu istražne ili nadzorne vlasti suočene sa stvarnim i neposrednim opasnostima za život identificiranog pojedinca koje potječu od predstavnika države koji su djelovali izvan svojih zakonskih dužnosti može predstavljati povredu pozitivne obveze zaštite života (*Gongadze protiv Ukrajine*, stavak 170.; *Turluyeva protiv Rusije*, stavci 100. - 101.).

134. U nedavnom slučaju, u kojem je nestala mlada žena oboljela od shizofrenije, Sud je utvrdio da su vlasti, koje su bile svjesne postojanja stvarnog i neposrednog rizika od samoubojstva, poduzele

hitne i odgovarajuće mjere kako bi je pronašle živu. Materijalna obveza države da zaštiti pravo na život je stoga ispunjena (*Goncalves Monteiro protiv Portugala*, stavak 118.; vidi također *Tunç protiv Turske* (odl.), stavci 82. - 83., gdje Sud nije našao naznake da su vlasti znale ili trebale znati da postoji stvarna i neposredna opasnost za život rođaka podnositelja zahtjeva, koji je nestao dok je protiv njega bio u tijeku kazneni postupak zbog navodne umiješanosti u terorističku organizaciju i stoga nema naznaka da su propustile poduzeti mjere koje su se od njih razumno mogle očekivati).

6. Ubijanja koja su počinili predstavnici države kao privatne osobe

135. Država ugovornica bit će odgovorna na temelju Konvencije za povrede ljudskih prava uzrokovane djelima svojih predstavnika izvršenih pri obavljanju njihovih dužnosti (*Krastanov protiv Bugarske*, stavak 53.). Činjenica je li osoba predstavnik države u smislu Konvencije definira se na temelju mnoštva kriterija, od kojih je jedan funkcionalan (*Fergec protiv Hrvatske*, stavak 36.). Sud je također presudio da, kada je ponašanje predstavnika države nezakonito, pitanje mogu li se osporena djela pripisati državi zahtijeva ocjenu sveukupnih okolnosti i razmatranje prirode i okolnosti predmetnog ponašanja (*Sašo Gorgiev protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavci 47. - 48.).

136. Konkretno, Sud je utvrdio da države u načelu nisu izravno odgovorne za bilo kakvo ubijanje koje počine ili ozljedu koju nanesu predstavnici države kao privatne osobe, osim ako su ti predstavnici iskoristili svoj položaj tijekom počinjenja predmetnog protupravnog djela barem uz pristanak ili suglasnost vlasti bez obzira na to je li dotični predstavnik bio na dužnosti ili ne u vrijeme događaja (*Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije*, stavak 290.; *Kotelnikov protiv Rusije*, stavak 93.; *Fergec protiv Hrvatske*, stavak 36.).

137. Međutim, u takvim okolnostima, i dalje postoji obveza države da poduzme odgovarajuće korake kako bi zaštitila živote osoba u svojoj nadležnosti (vidi, primjerice, pristup primijenjen u predmetu *Gorovenky i Bugara protiv Ukrajine*, stavci 31. - 40.).

138. U nedavnom slučaju u kojem je azerbajdžanski časnik ubio armenskog časnika i prijetio ubojstvom još jednom armenskom vojniku dok je sudjelovao na NATO tečaju u Budimpešti, Sud je smatrao da se Azerbajdžan ne može smatrati odgovornim za predmetna djela. U tom pogledu, Sud je pridao ključnu važnost činjenici da počinitelj nije djelovao u izvršavanju svojih službenih dužnosti ili po naređenju svojih nadređenih. Sud je također odbacio argument podnositelja zahtjeva, temeljen na članku 11. Nacrta članaka UN-a o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine: iako su mjere koje je poduzela azerbajdžanska vlada očito pokazale njezino "odobravanje" i "podržavanje" zločina počinitelja djela, nije uvjerljivo dokazano da je Azerbajdžan “jasno i nedvosmisleno” “priznao” i “prihvatio” njegova djela “kao svoja”, čime bi izravno i kategorički preuzeo odgovornost za stvarno ubojstvo jedne žrtve i pokušaj ubojstva druge osobe (*Makuchyan i Minasyan prtiv Azerbajdžana i Mađarske*, stavci 111. – 118.).

139. Protivno tome, u predmetu koji se odnosio na ciljano ubojstvo ruskog političkog bjegunca i disidenta u Ujedinjenoj Kraljevini s visokom razinom polonija 210, Sud je, s obzirom na *prima facie* dokaz o umiješanosti države koji tužena Vlada nije osporila, utvrdio da su dva ruska pojedinca koje je domaća istraga u Ujedinjenoj Kraljevini identificirala kao počinitelje, djelovala kao državni agenti i da se djelo koje je predmet prigovora stoga može pripisati Rusiji (*Carter protiv Rusije*, stavci 162. – 169.).

IV. Postupovne obveze

Članak 2. stavak 1. Konvencije

„1. Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom .....“

Ključne riječi za HUDOC

Učinkovita istraga (2-1)

A. Opseg postupovnih obveza

140. Postupovne obveze države prvo su formulirane u kontekstu upotrebe smrtonosne sile od strane predstavnika države kada je Sud presudio da bi opća pravna zabrana proizvoljnog ubijanja od strane predstavnika države bila neučinkovita, u praksi, ako ne postoji postupak preispitivanja zakonitosti upotrebe smrtonosne sile od strane državnih vlasti. Sud je naglasio da obveza zaštite prava na život na temelju ove odredbe, u vezi s općom dužnošću države na temelju članka 1. Konvencije da osigura „svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u Konvenciji“, implicitno zahtijeva da postoji neki oblik učinkovite službene istrage kad su pojedinci ubijeni upotrebom sile od strane, *inter alios*, predstavnika države (*McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 161.).

141. Od tada je Sud prihvatio da ta obveza nastaje u raznim situacijama u kojima je osoba zadobila ozljede opasne po život ili je umrla ili je nestala u nasilnim ili sumnjivim okolnostima, bez obzira na to jesu li navodno odgovorne osobe predstavnici države ili privatne osobe ili su nepoznati, ili je situaciju uzrokovala sama osoba (vidi, primjerice, u pogledu nasilja među zatvorenicima: *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 69.; u pogledu ubojstava koja su počinili zatvorenici koji su iskoristili pogodnosti prijevremenog puštanja na slobodu ili programe socijalne reintegracije: *Maiorano i drugi protiv Italije*, stavci 123. - 126.; u pogledu atentata na istaknute osobe: *Kolevi protiv Bugarske*, stavci 191. - 215.; u pogledu nasilja u obitelji: *Opuz protiv Turske*, stavci 150. - 151.; u pogledu sumnjivih smrti ili nestanaka: *Iorga protiv Moldavije*, stavak 26.; *Tahsin Acar protiv Turske* [VV], stavak 226.; u pogledu samoubojstva: *Trubnikov protiv Rusije*; *Mosendz protiv Ukrajine*, stavak 92.; *Vasîlcav protiv Moldavije*, stavak 28.).

To proizlazi iz članka 2. kojim se toj državi nameće dužnost da osigura pravo na život uspostavljanjem učinkovitih kaznenopravnih odredbi za odvraćanje od počinjenja kaznenih djela protiv te osobe, u potporu kojih se uspostavljaju provedbeni mehanizmi za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje povreda tih odredbi. Ta obveza implicitno zahtijeva da postoji neki oblik učinkovite službene istrage kada postoji razlog za uvjerenje da je neki pojedinac zadobio ozljede opasne po život u sumnjivim okolnostima, čak i kada pretpostavljeni počinitelj smrtonosnog napada nije predstavnik države (*Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 171.).

142. Sud je nadalje proširio opseg ove obveze na okolnosti u kojima je neki pojedinac pretrpio ozljede koje su opasne po život ili u kojima su životi izgubljeni u okolnostima koje potencijalno mogu dovesti do odgovornosti države zbog navodnog nemara (vidi, primjerice, u kontekstu zdravstvene skrbi: *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 214.; i prometnih nesreća: *Anna Todorova protiv Bugarske*, stavak 72.). U takvim slučajevima, Sud je presudio da se treba smatrati da članak 2. Konvencije također zahtijeva da država uspostavi učinkovit neovisni pravosudni sustav kako bi osigurala pravna sredstva kojima se mogu utvrditi činjenice, držati one koji su pogriješili odgovornima i omogućiti odgovarajuće obeštećenje žrtvi (*Sinim protiv Turske*, stavak 59.; *Ciechońska protiv Poljske*, stavak 66.). U takvim slučajevima, Sud je, uz određene prilagodbe i na fragmentaran način, prenio opća načela u vezi s dužnošću istraživanja, osobito minimalne potrebne standarde.[2]

143. Kada je žrtva smrtonosnog napada državni agent koji je obavljao svoje službene dužnosti, Sud je naglasio da proceduralna obveza države zahtijeva dodatnu istragu o tome jesu li radnje ili propusti službenika iz nehaja također izravno doprinijele toj smrti (*Ribcheva i drugi protiv Bugarske*, stavci 125. – 130.).

[2] Vidi odjeljak Postupovne obveze u vezi sa smrtnim slučajevima ili teškim ozljedama.

B. Odnos između materijalnog i postupovnog aspekta

144. Obveza države da provede učinkovitu istragu u sudskoj praksi Suda smatrala se obvezom sadržanom u članku 2. kojim se traži, *inter alia*, da pravo na život bude „zakonom zaštićeno". Iako neispunjavanje te obveze može imati posljedice za pravo zaštićeno temeljem članka 13., postupovna obveza iz članka 2. smatra se zasebnom obvezom (*İlhan protiv Turske* [VV], stavci 91. - 92.; *Šilih protiv Slovenije* [VV], stavci 153. - 154.). Može dovesti do utvrđenja zasebnog i neovisnog „miješanja". Taj zaključak proizlazi iz činjenice da je Sud pitanje postupovnih obveza dosljedno ispitivao odvojeno od pitanja poštovanja materijalne obveze (te je, prema potrebi, utvrdio zasebnu povredu članka 2. u tom smislu) i činjenice da se u nekoliko navrata prigovaralo povredi postupovne obveze na temelju članka 2. bez prigovora u pogledu njegovog materijalnog aspekta (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 231.).

C. Svrha istrage

145. Osnovna je svrha istrage na temelju članka 2. osigurati učinkovitu provedbu domaćih zakona kojima se štiti pravo na život i, u onim predmetima u kojima sudjeluju predstavnici države ili državne vlasti, osigurati njihovo preuzimanje odgovornosti za smrti koje su se dogodile pod njihovom odgovornošću (*Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 105.; *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 110.; *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 163.).

D. Oblik istrage

146. Oblik istrage kojom će se postići svrha članka 2. može se razlikovati ovisno o okolnostima. Međutim, bez obzira na odabran način, vlasti moraju djelovati po službenoj dužnosti nakon što im se obrati pozornost na dotično pitanje. Ne mogu prepustiti inicijativu najbližem srodniku bilo da podnese formalni prigovor bilo da preuzme odgovornost za vođenje bilo kakvog istražnog postupka (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 165.).

147. U kontekstu ubijanja koja su navodno počinjena od strane predstavnika države ili u tajnom dogovoru s njima, građanskipostupak koji se pokrene na inicijativu najbližeg srodnika, a ne vlasti, a koji ne uključuje utvrđivanje identiteta ili kažnjavanje bilo kojeg navodnog počinitelja, ne može se uzeti u obzir u ocjeni ispunjavanja postupovnih obveza na temelju članka 2. Konvencije od strane države (*Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 141.) jer se u takvim slučajevima postupovna obveza države na temelju članka 2. ne može ispuniti samo dodjeljivanjem naknade štete (*McKerr protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), stavak 121.; *Bazorkina protiv Rusije*, stavak 117.; *Al- Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 165.).

148. Sud je objasnio da je to stoga što je, u slučajevima ubojstva, tumačenje članka 2. tako da podrazumijeva obvezu provođenja službene istrage opravdano ne samo zato što bilo kakvi navodi o takvom kaznenom djelu obično dovode do kaznene odgovornosti već i zato što često, u praksi, u kontekstu ubijanja koja su navodno počinjena od strane predstavnika države ili u tajnom dogovoru s njima, stvarne okolnosti smrti jesu, ili mogu biti, u velikoj mjeri dostupne samo državnim dužnosnicima ili vlastima, tako da će pokretanje odgovarajućeg domaćeg postupka, kao što su kazneni progon, stegovni postupak i postupak za korištenje pravnih sredstava dostupnih žrtvama i njihovim obiteljima, ovisiti o provođenju primjerene službene istrage (*Makaratzis protiv Grčke* [VV], stavak 73.; *Khashiyev i Akayeva protiv Rusije*, stavci 120. - 121.).

E. Priroda i stupanj nadzora

149. Priroda i stupanj nadzora koji zadovoljavaju minimalni prag za učinkovitost istrage ovise o okolnostima određenog predmeta. Moraju se ocijeniti na temelju svih relevantnih činjenica s obzirom na praktične realnosti istražnog rada (*Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], stavak 147.). Raznolikost situacija koje bi se mogle pojaviti ne može se svesti na puki popis postupaka istrage ili drugih pojednostavljenih kriterija (*Velikova protiv Bugarske*, stavak 80.).

150. Kad je sumnjiva smrt izazvana djelovanjem predstavnika države, nadležne domaće vlasti moraju primijeniti naročito strog nadzor situacije u istrazi koja slijedi (*Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije*, stavak 277.; *Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 234.).

151. U kontekstu nestanaka, imajući u vidu činjenicu da je nestanak zasebna pojava koju karakterizira stalna situacija neizvjesnosti i neodgovornosti u kojoj nema dostupnih informacija ili čak dolazi do namjernog prikrivanja i zamagljivanja onog što se dogodilo i činjenicu da se ta situacija vrlo često razvlači kroz vrijeme, produženje mučenja srodnika žrtve uz dodatni razlikovni element koji podrazumijeva naknadno propuštanje pružanja objašnjenja o tome gdje se nalazi nestala osoba i koja joj je sudbina dovodi do nastanka trajne situacije. Stoga će, u takvim slučajevima, postupovna obveza moguće i dalje postojati sve dok se ne razjasni sudbina te osobe; propust provođenja potrebne istrage smatrat će se trajnom povredom. To vrijedi čak i u slučajevima u kojima se u konačnici može pretpostaviti da je nastupila smrt (*Varnava i drugi protiv Turske* [VV], stavak 148.).

152. U slučajevima naručenih ubojstava, Sud je zauzeo stav da se istraga ne može smatrati primjerenom ako nisu poduzete istinske i ozbiljne istražne radnje s ciljem utvrđivanja identiteta osobe koja je osmislila počinjenje kaznenog djela, odnosno osobe ili osoba koje su naručile atentat. U takvim slučajevima cilj nadzora domaćih vlasti morao je nadilaziti utvrđivanje identiteta plaćenog ubojice (*Mazepa i drugi protiv Rusije*, stavci 75. - 79.).

153. U slučaju kada je žrtva ubojstva novinarka, Sud je, upućujući na Preporuku CM/Rec(2016)4 o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i ostalih medijskih aktera, smatrao da je od najveće važnosti provjeriti moguću povezanost zločina i profesionalne djelatnosti novinara (*Mazepa i drugi protiv Rusije*, stavak 73.).

F. Standardi istrage

1. Neovisnost

154. Kako bi istraga o navodnom protupravnom ubijanju od strane predstavnika države bila učinkovita, općenito se može smatrati nužnim da osobe odgovorne za istragu i koje provode istragu budu neovisne od osoba umiješanih u događaje. To podrazumijeva ne samo nedostatak hijerarhijske ili institucionalne povezanosti već i praktičnu neovisnost. Naime, u pitanju je samo povjerenje javnosti u monopol države na upotrebu sile (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 232.).

155. Zahtjevi iz članka 2. zahtijevaju konkretno ispitivanje neovisnosti istrage u cijelosti, a ne apstraktnu ocjenu (*Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 222.).

156. Štoviše, člankom 2. ne zahtijeva se da osobe i tijela odgovorni za istragu uživaju apsolutnu neovisnost, već da budu dovoljno neovisni o osobama i strukturama čija je odgovornost vjerojatno uključena. Primjerenost stupnja neovisnosti ocjenjuje se u svjetlu svih okolnosti koje su nužno specifične za svaki pojedini predmet (*ibid*., stavak 223.).

157. Međutim, u slučajevima u kojima je zakonska ili institucionalna neovisnost upitna, ta će situacija, iako nije presudna, zahtijevati stroži nadzor od strane Suda glede toga je li istraga provedena neovisno. U slučajevima u kojima se otvori pitanje neovisnosti i nepristranosti istrage, ispravan pristup uključuje ispitivanje je li i do koje mjere sporna okolnost ugrozila učinkovitost istrage i mogućnost istrage da razjasni okolnosti smrti i kazni odgovorne osobe (*ibid*, stavak 224.).

158. U tom pogledu, Sud je naglasio da se državni odvjetnici neizbježno oslanjaju na policiju za pribavljanje informacija i podršku te da to samo po sebi nije dovoljno za zaključak da nisu dovoljno neovisni u odnosu na policiju. Umjesto toga, problemi nastaju ako državni odvjetnik ima blizak radni odnos s određenim policijskim snagama (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavak 344.).

159. Sud je utvrdio da nije bilo neovisnosti u istragama kada su, primjerice, istražitelji:

- bili mogući osumnjičenici (*Bektaş i Özalp protiv Turske*, stavak 66.; *Orhan protiv Turske*, stavak 342.);
- bili izravni suradnici osoba koje su bile predmet istrage ili su to vjerojatno bili (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavci 335. - 341.; *Emars protiv Latvije*, stavci 85. i 95.);

- bili u hijerarhijskom odnosu s mogućim osumnjičenicima (*Şandru i drugi protiv Rumunjske*, stavak 74.; *Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije*, stavci 247. et seq.).

160. U nekim je slučajevima Sud protumačio određene postupke istražnih tijela kao pokazatelj nedostatka neovisnosti, kao što su

- propuštanje provođenja određenih mjera kojima bi se razjasnile okolnosti predmeta (*Sergey Shevchenko protiv Ukrajine*, stavci 72. - 73.);
- pridavanje prekomjerne važnosti izjavama osumnjičenika (*Kaya protiv Turske*, stavak 89.);
- propuštanje istraživanja očitog i nužnog slijeda istrage (*Oğur protiv Turske* [VV], stavci 90. - 91.);
- neaktivnost (*Rupa protiv Rumunjske (br. 1)*, stavci 123. - 124.).

161. Sud nije utvrdio da postoji problem u vezi s neovisnošću istrage u sljedećim okolnostima:

- puka činjenica da su istražitelji i osobe koje su predmet istrage dijelili stambeni prostor u posebnom kontekstu vojnih operacija koje su se provodile u inozemstvu (*Jaloud protiv Nizozemske* [VV], stavak 189.);
- slučaj u kojem vojni sud koji je provodio preispitivanje istrage nije imao punu zakonsku neovisnost, ali nije bilo izravnih hijerarhijskih, institucionalnih ili drugih veza između njega i glavnog mogućeg osumnjičenika, a posebno postupanje tog suda nije odražavalo nedostatak neovisnosti ili nepristranosti u vođenju istrage (*Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 254.).

2. Primjerenost

162. Kako bi bila „učinkovita“ na način na koji se to tumači u kontekstu članka 2. Konvencije, istraga o smrti koja uključuje odgovornost ugovorne stranke na temelju tog članka prvo mora biti primjerena (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavak 324.). To znači da mora moći dovesti do utvrđivanja je li upotrijebljena sila bila opravdana ili ne u predmetnim okolnostima te do utvrđivanja identiteta i, po potrebi, kažnjavanja odgovornih osoba (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 233.). To nije obveza u pogledu rezultata, već obveza u pogledu sredstava (*Tahsin Acar protiv Turske* [VV], stavak 223.; *Jaloud protiv Nizozemske* [VV], stavak 186.).

163. Vlasti moraju poduzeti sve razumne korake koje mogu kako bi osigurale dokaze vezane uz incident uključujući, *inter alia*, iskaze svjedoka, forenzičke dokaze i, kad je to primjereno, obdukciju koja rezultira potpunim i točnim zapisom o ozljedama te objektivnom analizom kliničkih nalaza, uključujući uzrok smrti (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 233.). S tim u vezi, Sud je presudio da učinkovita istraga može, u nekim okolnostima, zahtijevati ekshumaciju tijela pokojnika, unatoč protivljenju obitelji (*Solska i Rybicka protiv Poljske*, stavci 120. - 121.). Štoviše, kad je došlo do upotrebe sile od strane predstavnika države, istraga također mora biti učinkovita u smislu da ima mogućnost dovesti do utvrđivanja je li upotrijebljena sila bila opravdana ili ne (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 233.). Svaki nedostatak u istrazi koji umanjuje mogućnost da se u istrazi utvrdi uzrok smrti ili odgovorna osoba ili osobe dovodi do opasnosti da povrijedi taj standard (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 166.).

164. Konkretno, zaključci istrage moraju se temeljiti na detaljnoj, objektivnoj i nepristranoj analizi svih relevantnih elemenata. Ako se ne slijedi očiti slijed istrage, značajno se umanjuje mogućnost da se u istrazi utvrde okolnosti predmeta i identitet odgovornih osoba (*Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 175.).

165. Sud je utvrdio da je istraga bila neprimjerena, primjerice, u sljedećim slučajevima:

- istraga o smrtonosnoj pucnjavi od strane policije tijekom pokušaja uhićenja narušena je nedostacima kao što su propuštanje testiranja ruku predmetnih policijskih službenika na tragove baruta; rekonstruiranja incidenta; pregledavanja njihovog oružja ili streljiva; nedostatak odgovarajućeg slikovnog zapisa o traumi koju je na tijelu žrtve uzrokovao smrtonosni metak; i propuštanje razdvajanja policijskih službenika koji su bili umiješani u

incident prije njihovog ispitivanja (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavci 326. - 332.);

- forenzička istraga bila je manjkava (*Tanlı protiv Turske*, stavak 153.);
- vlasti su prihvatile verziju činjeničnog stanja koju su iznijeli optuženi predstavnici države, a da nisu saslušale daljnje svjedoke (*Özalp i drugi protiv Turske*, stavak 45.), ili su se čvrsto oslanjale na izvješće koje su oni pripremili (*İkincisoy protiv Turske*, stavak 78.);
- nije provedena nikakva istraga o zapisniku tijeka leta koji je predstavljao ključni element u mogućem utvrđivanju identiteta i kaznenom progonu osoba odgovornih za bombardiranje civilnih sela vojnim zrakoplovima (*Benzer i drugi protiv Turske*, stavak 196.);
- istraga o naručenom ubojstvu istraživačke novinarke bila je usmjerena samo na jedan slijed istrage bez istraživanja drugih navoda (*Mazepa i drugi protiv Rusije*, stavci 77. – 79.).

166. Nasuprot tome, s obzirom na različite korake koje su poduzele domaće vlasti, Sud nije utvrdio da postoji problem u pogledu primjerenosti istrage u sljedećim predmetima:

- *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 209., koji se odnosio na istragu o smrti sina i brata podnositelja zahtjeva tijekom njegove vojne službe;
- *Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 286., koji se odnosio na istragu o ubojstvu osobe koja je pogrešno identificirana kao osoba osumnjičena za terorizam;
- *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 309., koji se odnosio na istragu o ubojstvu prosvjednika od strane pripadnika snaga sigurnosti na sastanku na vrhu skupine G8;
- *Palić protiv Bosne i Hercegovine*, stavci 64. - 66., koji se odnosio na istragu o nestanku supruga podnositeljice zahtjeva tijekom rata u Bosni i Hercegovini.
- *Tunç protiv Turske* (odl.), stavci 96. – 97., koji se odnosio na istragu vlasti o nestanku rođaka podnositelja zahtjeva, protiv kojeg je u tijeku bio kazneni postupak zbog navodne umiješanosti u terorističku organizaciju.

3. Brzina i razumna žurnost

167. Članak 2. zahtijeva da istrage budu brze (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 237.) i da se provode razumno žurno (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 305.).

168. Sud prihvaća da mogu postojati prepreke ili poteškoće koje sprječavaju napredak u istrazi u određenoj situaciji, no smatra da se brzi odgovor vlasti koje istražuju upotrebu smrtonosne sile može općenito smatrati bitnim za očuvanje povjerenja javnosti u njihovo pridržavanje vladavine prava te za sprječavanje privida tajnih dogovora i snošljivosti prema tim nezakonitim činovima (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 166.; *Tahsin Acar protiv Turske* [VV], stavak 224.; *Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 237.).

169. Sud primjećuje da protek vremena može ne samo potkopati istragu nego i definitivno kompromitirati izglede da se ona okonča (*Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], stavak 337.).

170. Sud je utvrdio da su domaće vlasti, *inter alia*, propustile dovoljnom brzinom i uz razumnu žurnost provesti istragu u sljedećim predmetima:

- *Kelly i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 136.: istražni postupak o ubojstvu srodnika podnositelja zahtjeva od strane snaga sigurnosti u operaciji započeo je osam godina nakon smrti;
- *Nafiye Çetin i drugi protiv Turske*, stavak 42.: kazneni postupak pokrenut radi razjašnjavanja činjenica i utvrđivanja identiteta i kažnjavanja osoba odgovornih za smrt njihovog srodnika u policijskom pritvoru trajao je gotovo petnaest godina;
- *Mocanu i drugi protiv Rumunjske* [VV], stavak 348.: istraga o ubojstvu g. Mocanua tijekom prosvjeda 1990. godine protiv rumunjskog režima trajala je sveukupno dulje od dvadeset i tri godine;

- *Hemsworth protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 74.: istražno ročište započelo je 13 godina nakon ubojstva srodnika podnositelja zahtjeva navodno od strane snaga sigurnosti u Sjevernoj Irskoj;
- *Jelić protiv Hrvatske*, stavak 91.: istragu o otmici i ubojstvu supruga podnositeljice zahtjeva 1991. godine narušila su neobjašnjiva odlaganja;
- *Mazepa i drugi protiv Rusije*, stavak 81.: istraga o naručenom ubojstvu istraživačke novinarke, osobito u pogledu identiteta osoba koje su naručile zločin, još uvijek je trajala nakon više od jedanaest godina.

171. Međutim, Sud nije smatrao da je trajanje istrage i/ili kaznenog postupka koji je uslijedio bilo neučinkovito u predmetima koji su se odnosili na ubojstva koja je navodno počinio Hezbollah. Uzimajući u obzir prirodu zločina, ubojstvo od strane nepoznatog počinitelja i napore potrebne za razbijanje zločinačke organizacije, Sud je smatrao da istrage provedene u tim predmetima, iako dugotrajne, nisu bile neučinkovite i da se nije moglo tvrditi da vlasti nisu poduzele nikakve radnje u vezi s ubojstvom srodnika podnositelja zahtjeva (*Bayrak i drugi protiv Turske*, stavci 54. - 55.; *Adıyaman protiv Turske* (odl.)). Vidi također, u kontekstu istraga o smrtima i nestancima tijekom oružanog sukoba, predmete *Palić protiv Bosne i Hercegovine*, stavak 70.; *Zdjelar i drugi protiv Hrvatske*, stavci 91. - 94.

4. Kontrola javnosti i sudjelovanje najbližih srodnika

172. Mora postojati dostatan element kontrole javnosti u pogledu istrage ili njezinih rezultata kako bi se osigurala odgovornost u praksi kao i u teoriji. Međutim, tim se zahtjevom ne zahtijeva da svi aspekti svih postupaka koji slijede nakon istrage o nasilnoj smrti budu javni jer otkrivanje ili, primjerice, objavljivanje policijskih izvješća i istražnih materijala može uključivati osjetljiva pitanja s mogućim štetnim učincima na privatne osobe ili druge istrage te se stoga ne može smatrati automatskim zahtjevom na temelju članka 2. Konvencije. Stupanj kontrole javnosti može se razlikovati od slučaja do slučaja (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavak 353.; *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 304.).

173. Međutim, u svim slučajevima najbliži srodnik žrtve mora biti uključen u postupak u onoj mjeri u kojoj je to potrebno radi zaštite njegovih legitimnih interesa (*Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 167.). To ne znači da istražne vlasti moraju ispuniti svaki zahtjev za određenom istražnom mjerom koji srodnik podnese u tijeku istrage (*Ramsahai i drugi protiv Nizozemske* [VV], stavak 348.; *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 304.). Štoviše, nedostatak kontrole javnosti u pogledu policijskih istraga može se nadoknaditi pružanjem potrebnog pristupa javnosti ili srodnicima žrtve u drugim fazama postupka (*Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 121.).

174. Sud je utvrdio da istraga nije bila dostupna najbližim srodnicima ili da nije omogućila odgovarajuću kontrolu javnosti u sljedećim slučajevima:

- obitelj žrtve nije imala pristup istrazi ili sudskim dokumentima (*Oğur protiv Turske* [VV], § 92) ili nije bila obaviještena o značajnom napretku u istrazi (*Betayev i Betayeva protiv Rusije*, stavak 88. vidi također *Boychenko protiv Rusije*, stavak 99. gdje podnositelju zahtjeva nije dodijeljen status žrtve i nije obaviješten o bilo kakvim koracima u istrazi);
- supruzi žrtve nisu pružene nikakve informacije o napretku istrage; nije joj propisno omogućen uvid u spis predmeta i nije dobila nikakav zapisnik o izjavama svjedoka ili drugim postupovnim koracima (*Mezhiyeva protiv Rusije*, stavak 75.);
- otac žrtve nije bio obaviješten o odluci o nepokretanju kaznenog progona (*Güleç protiv Turske*, stavak 82.);
- sudjelovanje najbližih srodnika u istrazi bilo je uvjetovano time da su podnijeli kaznenu prijavu zajedno sa zahtjevom za uključivanje u postupak u svojstvu oštećenika (*Slimani protiv Francuske*, stavak 47.);
- tijela kaznenog progona pokušala su uskratiti istražne dokumente podnositeljima zahtjeva (*Benzer i drugi protiv Turske*, stavak 193.).

- otac preminulog nije imao pristup dokumentima u kaznenom predmetu ili upravnoj istrazi i bio je obaviješten o smrti svoga sina tek nakon obavljene obdukcije, iako je tijelo preminulog identificirano ranije (*Fountas protiv Grčke*, stavak 96).
- potpuni nedostatak javnosti i uključenosti podnositelja zahtjeva u dvije interne istrage Ministarstva unutarnjih poslova o smrti njihovog rođaka – policajca kojeg je tijekom policijske akcije usmrtila opasna osoba – što je utjecalo na mogućnost podnošenja tužbe za naknadu štete (*Ribcheva i drugi protiv Bugarske*, stavci 146. – 147.)

175. Sud nije utvrdio da postoji problem u vezi s dostupnošću istrage najbližem srodniku ili javnosti u sljedećim predmetima:

- *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 315., koji se odnosio na istragu o ubojstvu prosvjednika od strane pripadnika snaga sigurnosti na sastanku na vrhu skupine G8;
- *Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 161., u kojem su brata podnositeljice zahtjeva u njegovom stanu ustrijelili policijski službenici nakon dvosatne opsade;
- *Palić protiv Bosne i Hercegovine*, stavak 69., koji se odnosio na istragu o nestanku supruga podnositeljice zahtjeva tijekom rata u Bosni i Hercegovini.
- *Waresiak protiv Poljske*, stavak 95., koji se odnosio na ograničenja primjenjiva na najbliže srodnike žrtve u kaznenom postupku protiv maloljetnika.

G. Pitanja vezana uz kazneni progon i sankcije

176. Ne postoji pravo na ishođenje kaznenog progona ili osuđujuće presude, a niti određene kazne, a činjenica da je istraga završena bez konkretnih rezultata ili s ograničenim rezultatima ne ukazuje na bilo kakve nedostatke kao takve (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], stavak 306.). Do danas, Sud nije proglasio pogrešnom procesnu odluku koja je proizašla iz istrage koja je u svim ostalim aspektima bila u skladu s člankom 2. niti je zahtijevao od nadležnog domaćeg suda da naredi kazneni progon ako je taj sud zauzeo obrazloženo stajalište da primjena odgovarajućeg kaznenog zakonodavstva na poznate činjenice ne bi rezultirala osudom (*Hanan protiv Njemačke* [VV], stavak 210.).

177. Međutim, zahtjevi članka 2. u njegovom postupovnom aspektu nisu ograničeni na fazu službene istrage. Stoga, ako je istraga dovela do pokretanja postupka pred nacionalnim sudovima, postupak u cjelini, uključujući i njegovu raspravnu fazu, mora zadovoljiti pretpostavke pozitivne obveze zaštite života putem prava (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], stavak 95.; *Ali i Ayşe Duran protiv Turske*, stavak 61.).

178. U tom pogledu, Sud podsjeća da se u uobičajenom tijeku događaja mora smatrati da kazneno suđenje, uz kontradiktorni postupak pred nezavisnim i nepristranim sucem, pruža najsnažnije zaštitne mjere učinkovitog postupka za utvrđivanje činjenica i pripisivanje kaznene odgovornosti (*McKerr protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), stavak 134.). Ipak, ne može se isključiti, primjerice, da nedostaci u istrazi mogu temeljno narušiti sposobnost suda da utvrdi odgovornost za smrt (*Ağdaş protiv Turske*, stavak 102.).

179. Sud dopušta i poštuje pravo nacionalnih sudova u pogledu odabira odgovarajućih sankcija za zlostavljanje i ubojstvo od strane predstavnika države. Međutim, on mora izvršiti određenu ovlast preispitivanja i intervenirati u slučajevima očiglednog nerazmjera između počinjenog djela i izrečene sankcije (*Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 285.).

180. Primjerice, Sud je naglasio da se postupovne obveze koje proizlaze iz članaka 2. i 3. Konvencije se teško mogu smatrati ispunjenima kada se istraga završi nastupanjem zastare kaznene odgovornosti zbog neaktivnosti vlasti (*Udruga „21. prosinca 1989.“ i drugi protiv Rumunjske*, stavak 144.).

181. Isto tako, u kontekstu smrti nakon zlostavljanja od strane predstavnika države, Sud je smatrao da je obustava izvršenja zatvorskih kazni osuđenih policijskih službenika usporediva s djelomičnim oprostom i da se takve mjere ne mogu smatrati dopuštenima na temelju njegove sudske prakse budući da su, posljedično, osuđeni službenici praktično ostali nekažnjeni unatoč osuđujućoj presudi protiv njih

(*Ali i Ayşe Duran protiv Turske*, stavak 69.).

182. Štoviše, preispitivanje Suda nije ograničeno na težinu kazni koje su prvotno izrekli domaći sudovi, već uključuje i način njihove naknadne provedbe (predmet *Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije*, stavci 269. i 275., u kojem je sud utvrdio povredu članka 2. u njegovom postupovnom aspektu, *inter alia*, zbog neopravdanog ublažavanja kazne osuđenicima njihovim prijevremenim puštanjem na slobodu; *Kitanovska Stanojkovic i drugi protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 33., u kojem je Sud utvrdio povredu članka 2. u njegovom postupovnom aspektu zbog neopravdanog odlaganja izvršenja kazne zatvora). S tim u vezi, Sud je naglasio da se zahtjev učinkovitosti kaznene istrage na temelju članka 2. može tumačiti i kao nametanje obveze državama da izvršavaju svoje pravomoćne presude bez nepotrebnog odlaganja. Tako je utvrdio jer se izvršenje kazne izrečene u kontekstu prava na život mora smatrati sastavnim dijelom postupovne obveze države na temelju tog članka (*Kitanovska Stanojkovic i drugi protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije*, stavak 32., *Akelienė protiv Litve**, stavak 85., u kojem Sud, uzimajući u obzir mjere koje je država poduzela kako bi pronašla osuđenika koji je pobjegao nakon osuđujuće presude protiv njega i kako bi ga izručila, nije utvrdio povredu članka 2. u njegovom postupovnom aspektu).

183. Konačno, Sud je potvrdio kako bi davanje oprosta u pogledu ubijanja ili zlostavljanja civila bilo suprotno obvezama države na temelju članaka 2. i 3. Konvencije jer bi se time ometala istraga takvih djela i to bi neizbježno vodilo do nekažnjivosti odgovornih osoba (*Marguš protiv Hrvatske* [VV], stavak 127.). Isto tako, načelno gledano, bilo bi potpuno neprikladno i poslalo bi pogrešnu poruku javnosti ako bi počinitelj vrlo teških kaznenih djela u budućnosti ispunjavao uvjete za obnašanje javne dužnosti (*Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, stavak 171.).

184. U nedavnom predmetu koji je pokrenuo pitanje odgovarajućih obveza država u kontekstu transfera osuđenih osoba Sud je smatrao da su, dok je država izricanja kazne (Mađarska) poduzela sve što je mogla kako bi osigurala izdržavanje kazne od strane zatvorenika nakon njegovog prebacivanja u drugu državu (Azerbajdžan), radnje potonje države zapravo dovele do nekažnjavanja i stoga nisu bile u skladu s obvezom te države prema članku 2. da učinkovito odvrati od počinjenja kaznenih djela protiv života pojedinaca (*Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, stavci 195. – 197. odnosno stavci 163. – 173.).

185. Konačno, u nedavnom predmetu u kojem su podnositelju zahtjeva domaći sudovi odbili dati odobrenje da se kao parnična stranka uključi u kazneni postupak zbog ubojstva njegova brata od strane privatne osobe i da dobije naknadu štete, Sud je smatrao da je obveza države da uspostavi pravosudni sustav sposoban pružiti "odgovarajuću zadovoljštinu" u smislu članka 2. zahtijevala uvođenje pravnog sredstva koje bi podnositelju zahtjeva - kao jedinom članu obitelji i jedinom nasljedniku preminulog brata s kojim je imao blizak odnos – omogućio da zahtjeva naknadu nematerijalne štete koju je možda pretrpio (*Vanyo Todorov protiv Bugarske*, stavak 66.).

H. Oživljavanje postupovne obveze

186. Postupovna obveza obvezuje državu kroz čitavo razdoblje tijekom kojeg se od vlasti može razumno očekivati poduzimanje mjera s ciljem razjašnjavanja okolnosti pod kojima je nastupila smrt i utvrđivanja odgovornosti za istu (*Šilih protiv Slovenije* [VV], stavak 157.). Međutim, u nekim slučajevima informacije koje bacaju novo svjetlo na okolnosti smrti mogu se otkriti u kasnijoj fazi. Tada se otvara pitanje je li i u kojem obliku oživjela postupovna obveza provođenja istrage. U tu svrhu, Sud je smatrao da, kada postoje uvjerljive ili vjerodostojne tvrdnje, dokazi ili informacije relevantni za utvrđivanje identiteta i naknadni progon ili kažnjavanje počinitelja protupravnog ubijanja, vlasti imaju obvezu poduzeti daljnje istražne mjere (*Brecknell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 71.).

187. Priroda i opseg svake naknadne istrage koju zahtijeva postupovna obveza neizbježno će ovisiti o okolnostima svakog pojedinog predmeta te se mogu razlikovati od onih koji bi se očekivali odmah nakon što je smrt nastupila (*Harrison i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), stavak 51.). Protek vremena neizbježno će biti prepreka u pogledu, primjerice, mjesta gdje se nalaze svjedoci i sposobnosti svjedoka da se pouzdano sjećaju događaja. Takva istraga može se u nekim slučajevima razumno ograničiti na provjeru vjerodostojnosti izvora ili navodnih novih dokaza (*Cerf protiv Turske*, stavak 65.). Štoviše, standard za ubrzavanja u takvim slučajevima uvelike se razlikuje od standarda koji

se može primijeniti u incidentima koji su se nedavno dogodili i kod kojih je brzina ključna kako bi se očuvali ključni dokazi na mjestu zločina te ispitali svjedoci dok im je sjećanje svježe i detaljno (*Gurtekin i drugi protiv Cipra* (odl.), stavak 21. s daljnjim referencama).

188. U svjetlu primarne svrhe bilo kakvih obnovljenih istražnih napora, vlasti imaju pravo uzeti u obzir izglede za uspjeh bilo kojeg kaznenog progona (*Brecknell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 71.).

189. Međutim, nema puno osnova za pretjerano propisivanje vezano uz obvezu da se istraže nezakonita ubojstva mnogo godina nakon što su se ona dogodila budući da je javni interes da se provede kazneni progon i osude počinitelji čvrsto prihvaćen, osobito u kontekstu ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (*Jelić protiv Hrvatske*, stavak 52.).

I. Istraga zločina iz mržnje

190. Prilikom istrage nasilnih napada, vlasti moraju poduzeti sve razumne korake kako bi razotkrile sve moguće diskriminatorne motive. Tretirati nasilje s diskriminatornom namjerom na jednakoj osnovi kao nasilje koje nema takve prizvuke jednako je zatvaranju očiju pred specifičnom prirodom djela koja su posebno destruktivna za temeljna prava (*Stoyanova protiv Bugarske*, stavak 64.). Propuštanje razlikovanja načina rješavanja situacija koje su bitno drugačije može predstavljati neopravdano postupanje nespojivo s člankom 14. Konvencije u vezi s člankom 2. (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], stavak 160.).

191. Na primjer, kada okolnosti napada imaju obilježja rodno uvjetovanog nasilja, vlasti trebaju reagirati s posebnom revnošću u provođenju istražnih radnji. Kad god postoji sumnja da bi napad mogao biti rodno motiviran, posebno je važno da se istraga odlučno nastavi (*Tërshana protiv Albanije*, stavak 160.).

192. U slučajevima u kojima postoji navod o rasno motiviranom nasilju, osobito je važno da se istraga provodi odlučno i nepristrano, imajući u vidu potrebu da se stalno potvrđuje osuda rasizma u društvu i da se zadrži povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnje rasističkim nasiljem (*Menson protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.); *Gjikondi i drugi protiv Grčke*, stavak 118.).

193. Dužnost prikladnog odgovora na takve napade proteže se na sudske postupke u kojima se odlučuje hoće li se i kako osuditi i kazniti navodne počinitelje (*Stoyanova protiv Bugarske*, stavak 64.). Na primjer, kada su sina podnositelja zahtjeva ubila tri muškarca koji su ga smatrali homoseksualcem, Sud je utvrdio povredu članka 14. zajedno s člankom 2. jer domaći sudovi pri izricanju kazne počiniteljima nisu mogli pripisati nikakve opipljive pravne posljedice homofobnim motivima zločina. To je bio rezultat praznine u kaznenom pravu prema kojoj ubojstvo motivirano neprijateljstvom prema žrtvi zbog njegove ili njezine stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije nije kao takvo "teško" kazneno djelo niti se na drugi način tretira kao teže kazneno djelo zbog posebnog diskriminatornog motiva koji je u njegovoj osnovi (*Stoyanova protiv Bugarske*, stavci 70. – 76.).

194. Detaljnije informacije mogu se pronaći u *Vodiču kroz sudsku praksu o članku 14. i članku 1. Protokola br. 12. – Zabrana diskriminacije* .

J. Postupovne obveze u prekograničnim kontekstima

195. Sud je naglasio da, općenito, postupovnu obvezu preuzima tužena država pod čijom se nadležnošću žrtva nalazila u trenutku kada je smrt nastupila (*Emin i drugi protiv Cipra, Grčke i Ujedinjene Kraljevine* (odl.)), osim ako ne postoje posebne značajke koje zahtijevaju odstupanje od tog općeg pristupa (*Rantsev protiv Cipra i Rusije*, stavci 241. - 242.).

196. Štoviše, članak 2. ne zahtijeva da se kaznenim zakonima država članica propiše univerzalna nadležnost u slučajevima koji uključuju smrt nekog od njihovih državljana (*Rantsev protiv Cipra i Rusije*, stavak 244.).

197. Ipak, čak i u nedostatku posebnih značajki, Sud je naglasio da obveza države koja vodi istragu da osigura dokaze koji se nalaze u drugim jurisdikcijama ima za posljedicu dužnost države u kojoj se nalaze dokazi da pruži bilo kakvu pomoć u okviru svoje nadležnosti i sredstva tražena u okviru zahtjeva za

pravnu pomoć (*Rantsev protiv Cipra i Rusije*, stavak 245.).

198. Konkretno, kada postoje prekogranični elementi u slučaju protupravnog nasilja koje rezultira gubitkom života, Sud je primijetio da vlasti države u koju su počinitelji pobjegli i u kojoj se mogu nalaziti dokazi o kaznenom djelu mogu biti dužne prema članku 2. poduzeti učinkovite mjere u tom pogledu, ako je potrebno i po službenoj dužnosti. U suprotnom bi oni koji izvršavaju prekogranične napade mogli djelovati nekažnjeno, a vlasti države ugovornice koja je pretrpjela napad bile bi onemogućene u vlastitim naporima da zaštite temeljna prava svojih građana (*Cummins i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.); *O'Loughlin i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).

199. U slučajevima kada učinkovita istraga nezakonitog ubojstva koje se dogodilo u nadležnosti jedne države ugovornice zahtijeva uključenost više od jedne države ugovornice, poseban karakter Konvencije kao ugovora o kolektivnoj provedbi prava načelno podrazumijeva obvezu na strani tuženih država da međusobno učinkovito surađuju kako bi se rasvijetlile okolnosti ubojstva i počinitelji priveli pravdi. Prema tome, članak 2. može zahtijevati od obje države dvosmjernu obvezu međusobne suradnje, implicirajući istovremeno obvezu traženja pomoći i obvezu pružanja pomoći. Priroda i opseg ovih obveza ovise, međutim, o okolnostima svakog pojedinog slučaja (*Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske* [VV], stavci 232. – 233.). Na primjer, u nedavnom slučaju utvrđeno je da država članica Europske unije mora surađivati s drugom državom članicom u okviru sustava Europskog uhidbenog naloga (EUN) i propisno razmotriti treba li predati navodnog terorističkog bjegunca radi kaznenog progona (*Romeo Castaño protiv Belgije*, stavci 41. – 42. i 79. – 82.).

200. U tom pogledu, Sud je naglasio da spomenuta obveza suradnje može biti samo obveza sredstava, a ne rezultata. To znači da dotične države moraju poduzeti sve razumne korake koji su mogući radi ostvarenja međusobne suradnje, iscrpljujući u dobroj vjeri mogućnosti koje su im dostupne prema primjenjivim međunarodnim instrumentima o uzajamnoj pravnoj pomoći i suradnji u kaznenim stvarima. Stoga će proceduralna obveza suradnje, u ovom kontekstu, biti povrijeđena samo u odnosu na državu od koje se traži suradnja ako nije pokrenula odgovarajući mehanizam za suradnju prema relevantnim međunarodnim ugovorima; a u odnosu na zamoljenu državu ako nije ispravno odgovorila ili se nije mogla pozvati na legitimnu osnovu za odbijanje suradnje tražene u skladu s tim instrumentima (*Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske* [VV], stavci 235. – 236.). Na primjer, u odnosu na osobu čija je predaja zatražena europskim uhidbenim nalogom (EUN), zaključak sudova države izvršenja da bi uvjeti pritvora u državi moliteljici bili neljudski i ponižavajući na temelju nepotpunog i zastarjelog materijala nije legitimna osnova za odbijanje suradnje (*Romeo Castaño protiv Belgije*, stavci 85. – 90.). U predmetima koji uključuju državu ugovornicu i *de facto* subjekt pod djelotvornim nadzorom druge države ugovornice, dužnost suradnje, u nedostatku formalnih diplomatskih odnosa, može od tih država zahtijevati korištenje drugih neformalnijih ili neizravnijih kanala suradnje, na primjer putem trećih država ili međunarodnih organizacija. U takvim okolnostima, Sud uzima u obzir jesu li dotične države koristile sve neformalne ili *ad hoc* kanale suradnje koji su dostupni izvan mehanizama suradnje predviđenim relevantnim međunarodnim ugovorima, istodobno se rukovodeći odredbama tih ugovora kao izrazom normi i načela primijenjenih u međunarodnom pravu (*Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske* [VV], stavci 237. – 238.).

K. Proceduralne obveze u kontekstu oružanih sukoba

201. Sud je smatrao da se proceduralna obveza prema članku 2. nastavlja primjenjivati u teškim sigurnosnim uvjetima, uključujući i kontekst oružanog sukoba. U tom smislu, jasno je da tamo gdje se smrt koja se treba istražiti prema članku 2. dogodi u okolnostima općeg nasilja, oružanog sukoba ili pobune, mogu postojati prepreke na putu istražiteljima, a konkretna ograničenja mogu zahtijevati uporabu manje učinkovitih mjera istrage ili mogu uzrokovati odgodu istrage. Bez obzira na to, obveza iz članka 2. podrazumijeva da se, čak i u teškim sigurnosnim uvjetima, moraju poduzeti svi razumni koraci kako bi se osiguralo provođenje učinkovite, neovisne istrage o navodnim povredama prava na život (*Hanan protiv Njemačke* [VV], stavak 204.; *Gruzija protiv Rusije (II)* [VV] (osnovanost), stavak 326.).

202. Međutim, Sud je pojasnio da se, u kontekstu istraga o smrtima koje su se dogodile u oružanom

sukobu, postupovna obveza prema članku 2. mora realistično primjenjivati (*Gruzija protiv Rusije (II)* [VV] (meritum), stavak 327.). Dakle, kada se izazovi/ograničenja za istražna tijela (iz činjenice da su se smrti dogodile u aktivnim neprijateljstvima u izvanteritorijalnom oružanom sukobu) odnose na istragu u cjelini i nastavljaju utjecati na izvedivost istražnih mjera koje bi se mogle poduzeti tijekom cijele istrage (uključujući istražne mjere koje provode civilna tijela na teritoriju države članice), Sud je smatrao da su standardi primijenjeni na istragu koju provode civilna tijela progona u toj državi članici vođeni standardima koji su uspostavljeni u odnosu na istrage smrti u izvanteritorijalnom oružanom sukobu (*Hanan protiv Njemačke* [VV], stavak 200.).

L. Postupovne obveze u odnosu na smrti ili teške ozljede nastale kao rezultat nemara

203. Kao što je gore navedeno, Sud je proširio opseg postupovnih obveza na temelju članka 2. na okolnosti u kojima su pojedinci pretrpjeli ozljede koje su opasne po život ili u kojima su životi izgubljeni zbog nemara. Time je prenio opća načela, osobito gore navedene standarde istrage, no prilagođene okolnostima takvih predmeta.

1. Opća načela

204. Sud je presudio da se pitanje odgovornosti države na temelju članka 2. Konvencije može otvoriti u slučaju nemogućnosti domaćeg pravnog sustava da osigura odgovornost za nemarne činove koji ugrožavaju ili dovode do gubitka ljudskog života (*Banel protiv Litve*, stavak 70.).

205. Stoga je presudio da, u slučajevima kada nemar od strane privatne osobe dovede do smrti ili teške ozljede žrtve, dužnost država da poduzmu odgovarajuće korake kako bi zaštitile živote osoba u svojoj nadležnosti uključuje i obvezu uspostavljanja djelotvornog neovisnog pravosudnog sustava koji osigurava dostupnost pravnih sredstava koja omogućuju utvrđivanje činjenica, utvrđivanje odgovornosti onih koji su krivi i pružanje odgovarajuće naknade štete žrtvi (predmet *Fergec protiv Hrvatske*, stavak 32., koji se odnosio na učinkovitost postupka u vezi s eksplozijom granate u *pizzeriji*; *Ciechońska protiv Poljske*, stavak 66., koji se odnosio na postupak u vezi sa smrću supruga podnositeljice zahtjeva nakon što ga je udarilo stablo u lječilištu; *Anna Todorova protiv Bugarske*, stavak 72., koji se odnosio na postupak u vezi sa smrću sina podnositeljice zahtjeva u prometnoj nesreći; *Ilbeyi Kemaloğlu i Meriye Kemaloğlu protiv Turske*, stavak 38., koji se odnosio na smrt sedmogodišnjeg sina podnositelja zahtjeva koji je umro od smrzavanja dok je pokušavao ići kući pješice po snježnoj oluji; *Kotelnikov protiv Rusije*, stavci 99. - 101., u kojem je podnositelj zahtjeva teško ozlijeđen u prometnoj nesreći).

206. U kontekstu zdravstvene skrbi, Sud je postupovnu obvezu iz članka 2. tumačio kao da zahtijeva da države uspostave djelotvoran i neovisan pravosudni sustav kako bi se mogao utvrditi uzrok smrti pacijenata o kojima skrbi medicinska struka, i u javnom i u privatnom sektoru, te kako bi odgovorne osobe odgovarale za učinjeno (*Šilih protiv Slovenije* [VV], stavak 192.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 214.).

207. S tim u vezi, Sud je naglasio da, ako kršenje prava na život ili tjelesni integritet nije namjerno izazvano, pozitivna obveza uspostavljanja „djelotvornog pravnog sustava" bit će ispunjena ako pravni sustav žrtvama omogućuje posezanje za pravnim sredstvima pred građanskim sudovima, bilo zasebno bilo u vezi s nekim pravnim sredstvom pred kaznenim sudovima, omogućavajući im da ishode utvrđenje odgovornosti i primjereno građanskopravno obeštećenje. Također je prihvatio da se mogu propisati i stegovne mjere (*Calvelli i Ciglio protiv Italije* [VV], stavak 51.; *Mastromatteo protiv Italije* [VV], stavak 90.; *Vo protiv Francuske* [VV], stavak 90.; *Anna Todorova protiv Bugarske*, stavak 73.; *Cevrioğlu protiv Turske*, stavak 54.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavci 137. i 215.). Ako su uključeni predstavnici države ili pripadnici određenih profesija, mogu se predvidjeti i stegovne mjere (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], stavak 159. i *Zinatullin protiv Rusije*, stavak 32.).

208. Sud je s tim u vezi dalje naglasio da je izbor sredstava za osiguranje poštovanja pozitivne obveze na temelju članka 2. načelno pitanje koje pripada u slobodu procjene države ugovornice. Postoje različiti načini za osiguravanje konvencijskih prava, a čak i ako država nije primijenila jednu određenu

mjeru predviđenu domaćim pravom, ona i dalje može ispuniti svoju pozitivnu dužnost drugim sredstvima. Međutim, da bi ova obveza bila ispunjena, ti postupci moraju ne samo postojati u teoriji nego i učinkovito djelovati u praksi (*Cevrioğlu protiv Turske*, stavci 53. i 55.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 216.).

209. Sud je stoga pozvan ispitati može li se reći da su dostupna pravna sredstva zajednički, kako su zakonom propisana i primijenjena u praksi, predstavljala pravna sredstva kojima se mogu utvrditi činjenice, držati one koji su pogriješili odgovornima i omogućiti odgovarajuće obeštećenje žrtvi. Drugim riječima, umjesto ocjenjivanja pravnog režima *in abstracto*, Sud mora ispitati je li pravni sustav u cjelini na odgovarajući način riješio konkretni predmet (*Valeriy Fuklev protiv Ukrajine*, stavak 67.).

210. Ipak, čak i u kontekstu nenamjernih kršenja prava na život, mogu postojati iznimne okolnosti u kojima je učinkovita kaznena istraga nužna kako bi se zadovoljio zahtjev iz članka 2. Konvencije. (*Cevrioğl protiv Turske*, stavak 54.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 215.). Sud je utvrdio da takve izvanredne okolnosti nastaju u slučajevima u kojima je nemar koji je doveo do kršenja prava na život, *inter alia*, prešao granice puke pogrešne prosudbe ili nepažnje. Kao što je to, primjerice:

- u kontekstu opasnih industrijskih djelatnosti (*Öneryıldız protiv Turske* [VV], stavak 71.);
- u kontekstu uskraćivanja zdravstvene skrbi (*Asiye Genç protiv Turske*, stavak 73.);
- u kontekstu vojnih aktivnosti (*Oruk protiv Turske*, stavci 50. i 65.);
- u kontekstu prijevoza opasnih tvari (*Sinim protiv Turske*, stavci 62. - 64.);
- u kontekstu sigurnosti u prometu (*Smiljanić protiv Hrvatske,* stavak 93);
- u kontekstu nedjelovanja policije u slučaju obiteljskog nasilja (*Tkhelidze protiv Gruzije*, stavci 59. – 60.; vidi također *Penati protiv Italije*, stavci 158. – 162., gdje je Sud također zahtijevao kaznenu istragu ubojstva djeteta od strane oca tijekom zaštićenog kontakta koji je organizirala služba za socijalnu skrb).

211. Isto tako, Sud je priznao da, u slučajevima kada nije jasno utvrđeno od samog početka da je smrt nastala uslijed nesreće ili nekog drugog nenamjernog čina, i kada je pretpostavka o protupravnom ubijanju barem sporna u pogledu činjenica, Konvencija zahtijeva da se provede istraga koja zadovoljava minimalni prag učinkovitosti kako bi se rasvijetlile okolnosti smrti. Činjenica da je istragom u konačnici prihvaćena pretpostavku o nesreći nema utjecaja na to pitanje budući da je obveza provođenja istrage posebno namijenjena pobijanju ili potvrđivanju jedne ili druge pretpostavke (*Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], stavak 133.; *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], stavci 160. – 164., gdje je Sud opširno razradio tu točku).

212. Nakon što se u takvoj inicijalnoj istrazi utvrdi da ozljeda opasna po život nije nanesena namjerno, građanskopravno sredstvo obično se smatra dostatnim, osim u slučajevima koji uključuju iznimne okolnosti u kojima je nužno provesti učinkovitu kaznenu istragu (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], stavak 163.; *Zinatullin protiv Rusije*, stavak 35.).

213. U kontekstu zdravstvene skrbi, Sud je presudio da se zahtjev za neovisnošću domaćeg sustava uspostavljenog za utvrđivanje uzroka smrti pacijenata a koji je pod skrbništvom medicinske struke podrazumijeva u tom kontekstu. To zahtijeva ne samo da ne postoji hijerarhijska ili institucionalna povezanost već i da stranke čiji je zadatak provesti ocjenu u postupku utvrđivanja uzroka smrti pacijenata imaju formalnu i *de facto* neovisnost od osoba umiješanih u događaje (*Bajić protiv Hrvatske*, stavak 90.). Taj je zahtjev osobito važan kod pribavljanja nalaza i mišljenja vještaka (*Karpisiewicz protiv Poljske* (odl.)) jer će takvi nalazi i mišljenja vrlo vjerojatno imati presudnu težinu u ocjeni suda o vrlo složenim pitanjima nesavjesnog liječenja, što im daje posebno važnu ulogu u postupku (*Bajić protiv Hrvatske*, stavak 95.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 217.).

214. U kontekstu nemara, relevantni postupak mora biti okončan u razumnom roku (*Šilih protiv Slovenije* [VV], stavak 196.; *Cavit Tınarlıoğlu protiv Turske*, stavak 115.; *Fergec protiv Hrvatske*, stavak 38.).

215. U kontekstu zdravstvene skrbi, Sud je s tim u vezi naglasio da, osim brige za poštovanje prava sadržanih u članku 2. Konvencije u svakom pojedinačnom predmetu, općenitija razmatranja također

zahtijevaju brzo ispitivanje predmeta koji se odnose na nesavjesno liječenje u bolničkom okruženju. Poznavanje činjenica i mogućih pogrešaka počinjenih tijekom pružanja zdravstvene skrbi nužno je kako bi se omogućilo institucijama i medicinskom osoblju o kojima je riječ da otklone potencijalne nedostatke i spriječe slične pogreške. Brzo ispitivanje takvih predmeta stoga je važno za sigurnost svih korisnika usluga zdravstvene skrbi (*Oyal protiv Turske*, stavak 76.).

216. Za razliku od predmeta koji se odnose na upotrebu smrtonosne sile od strane predstavnika države kada nadležne vlasti moraju po službenoj dužnosti pokretati istrage, u predmetima koji se odnose na nesavjesno liječenje kada je smrt uzrokovana nenamjerno, postupovna obveza država može nastupiti nakon što pokojnikovi srodnici pokrenu postupak (*Šilih protiv Slovenije* [VV], stavak 156.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 220.).

217. I u tom kontekstu, Sud naglašava da ta postupovna obveza nije obveza u pogledu rezultata, već obveza u pogledu sredstava (*Banel protiv Litve*, stavak 66.; *Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala* [VV], stavak 221.). Stoga, sama činjenica da su domaći postupci nepovoljno okončani za dotičnu osobu ne znači sama po sebi da tužena država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu na temelju članka 2. Konvencije (*ibid.*, stavak 221.; *E.M. i drugi protiv Rumunjske* (odl.), stavak 50.).

2. Primjeri

a. Predmeti koji se odnose na navodno nesavjesno liječenje

218. Sud je smatrao da pravni sustav nije pružio odgovarajući i pravovremeni odgovor sukladan postupovnim obvezama države na temelju članka 2., *inter alia*, u sljedećim slučajevima:

- trajanje domaćeg postupka bilo je prekomjerno (*Byrzykowski protiv Poljske*, stavci 114. - 116.; *Šilih protiv Slovenije* [VV], stavci 202. - 210.; *Zafer Öztürk protiv Turske*, stavci 56. - 57.; *Bilbija i Blažević protiv Hrvatske*, stavci 105. - 107.);
- profesionalni odnos medicinskih vještaka s optuženikom bio je takav da se medicinski vještaci nisu mogli smatrati objektivno nepristranima (*Bajić protiv Hrvatske*, stavci 98. - 102.; i nasuprot tome *Karpisiewicz protiv Poljske* (odl.));
- nije bilo suradnje među forenzičkim medicinskim vještacima i istražnim tijelima, a mišljenja vještaka nisu bila obrazložena (*Eugenia Lazăr protiv Rumunjske*, stavci 81. - 85.);
- domaći pravni sustav nije omogućio preživjelom najbližem srodniku preminule žrtve da potražuje i primi nematerijalnu odštetu (*Sarishvili-Bolkvadze protiv Gruzije*, stavci 90. - 98.).
- iznos naknade koji su dodijelili parnični sudovi zbog liječničkog nemara bio je neprimjeren (*Scripnic protiv Moldavije*, stavci 43. – 48.).

219. Nasuprot tome, Sud je smatrao da nije došlo do propusta u osiguravanju mehanizma kojim bi se mogla utvrditi kaznena, stegovna ili građanska odgovornost osoba u sljedećim predmetima:

- *Vo protiv Francuske* [VV], stavak 95. (nenamjerni prekid trudnoće);
- *Ursu protiv Rumunjske* (odl.) (smrt uzrokovana zastojem srca);
- *Maruseva protiv Rusije* (odl.) (smrt djeteta tijekom operacije srca);
- *Sevim Güngör protiv Turske* (odl.) (smrt starije pacijentice od bronhopneumonije u bolnici);
- *Besen protiv Turske* (odl.) (smrt majke podnositeljice zahtjeva nakon operacije);
- *Vakrilov protiv Bugarske* (odl.), stavak 41. (smrt zbog akutnog kardiovaskularnog i respiratornog zatajenja);
- *E.M. i drugi protiv Rumunjske* (odl.), stavak 56. (smrt u bolnici zbog bakterijske infekcije nakon operacije);
- *Buksa protiv Poljske* (odl.), stavci 15. - 16. (smrt novorođenčeta zbog nedijagnosticiranog abdominalnog tumora u jetrima koji nije bio zloćudan).

b. Predmeti koji se odnose na nesreće

220. Sud je utvrdio da država nije osigurala djelotvoran odgovor pravosudnih tijela u vezi sa smrću pojedinca u nesreći, *inter alia*, u sljedećim slučajevima:

- trajanje domaćeg postupka bilo je prekomjerno zbog nedostatka revnosti nacionalnih vlasti (*Anna Todorova protiv Bugarske*, stavak 83.; *Igor Shevchenko protiv Ukrajine*, stavak 61.; *Starčević protiv Hrvatske*, stavak 67.; *Mučibabić protiv Srbije*, stavak 135.; *Sıdıka İmren protiv Turske*, stavak 67.; *Fergec protiv Hrvatske*, stavci 41. - 42.);
- bilo je nedostataka u načinu na koji su izvedeni dokazi, što je negativno utjecalo na bilo kakvu mogućnost utvrđivanja činjeničnog stanja predmeta i odgovornosti optuženika u naknadnom postupku (*Ciechońska protiv Poljske*, stavak 75.; *Antonov protiv Ukrajine*, stavak 50.; *Vovk i Bogdanov protiv Rusije*, stavak 77).

221. Nasuprot tome, Sud je smatrao da nije došlo do propusta u osiguravanju mehanizma kojim bi se mogla utvrditi kaznena, stegovna ili građanska odgovornost osoba koje bi se mogle smatrati odgovornima u sljedećim predmetima:

- *Furdík protiv Slovačke* (odl.) (smrt planinarke);
- *Koceski protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije* (odl.), stavak 28. (smrt djevojčice na koju su se srušili teški betonski stupovi na igralištu);
- *Cavit Tınarlıoğlu protiv Turske*, stavak 125., (teške ozljede koje je zadobio podnositelj zahtjeva kada ga je motorni čamac udario dok je plivao u kupalištu koje nije bilo ograđeno);
- *Mikhno protiv Ukrajine*, stavak 151. (pad vojnog zrakoplova koji je uzrokovao smrt gledatelja na javnom sajmu zrakoplovstva);
- *Çakmak protiv Turske* (odl.), stavak 34. (smrt srodnika podnositelja zahtjeva od električnog udara dok je brao češere sa stabla u vrtu osnovne škole);
- *Aktaş protiv Turske* (odl.), stavak 29. (smrt sina podnositeljice zahtjeva kada se motorom sudario s kamionetom).

Popis citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Europski sud za ljudska prava te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava.

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje su donijeli vijeće ili Sud. Kratica „(odl.)“ znači da se citat odnosi na odluku Suda, a „[VV]“ da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Presude vijeća koje nisu postale konačne u smislu članka 44. Konvencije prije dovršetka ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*) na popisu u nastavku. Članak 44. stavak 2. Konvencije propisuje: „Presuda vijeća je konačna: a) kad stranke izjave da neće uložiti zahtjev za podnošenje predmeta Velikom vijeću; ili b) tri mjeseca nakon dana donošenja presude, ako nije uložen zahtjev za podnošenje predmeta Velikom vijeću; ili c) kad odbor Velikoga vijeća odbije zahtjev o podnošenju na temelju članka 43.“ U slučajevima kada Veliko vijeće prihvati zahtjev za podnošenjem, presuda vijeća ne postaje konačnom te nema pravni učinak; konačnom postaje naknadna presuda Velikog vijeća.

Hiperveze na predmete citirane u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (http://hudoc.echr.coe.int) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, Vijeća i Odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) i Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane. Sve raspoložive jezične verzije za citirane predmete dostupne su putem kartice ‘Language versions’ u bazi podataka HUDOC, a tu karticu možete pronaći nakon što kliknete na hipervezu predmeta.

—A—

A i B protiv Gruzije, br. 73975/16, 10. veljače 2022.
A i B protiv Rumunjske, br. 48442/16 i 48831/16, 2. lipanj 2020
Abuyeva i drugi protiv Rusije, br. 27065/05, 2. prosinca 2010.
Adıyaman protiv Turske (odl.), br. 58933/00, 9. veljače 2010.
Aftanache protiv Rumunjske, br. 999/19, 26. svibanj 2020.
Ağdaş protiv Turske, br. 34592/97, 27. srpnja 2004.
Ahmet Özkan i drugi protiv Turske, br. 21689/93, 6. travnja 2004.
Akdeniz i drugi protiv Turske, br. 23954/94, 31. svibnja 2001.
Akdoğdu protiv Turske, br. 46747/99, 18. listopada 2005.
*Akelienė protiv Litve**, br. 54917/13, 16. listopada 2018.
Akkum i drugi protiv Turske, br. 21894/93, ECHR 2005-II (izvadci)
Aktaş protiv Turske, br. 24351/94, ECHR 2003-V (izvadci)
Aktaş protiv Turske (odl.), br. 9054/13, 19. prosinca 2019.
Al Nashiri protiv Poljske, br. 28761/11, 24. srpnja 2014.
Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 61498/08, ECHR 2010
Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, [VV], br. 55721/07, ECHR 2011
Albekov i drugi protiv Rusije, br. 68216/01, 9. listopada 2008.
Ali i Ayşe Duran protiv Turske, br. 42942/02, 8. travnja 2008.
Alkın protiv Turske, br. 75588/01, 13. listopada 2009.

Altuğ i drugi protiv Turske, br. 32086/07, 30. lipnja 2015.
Amuyeva i drugi protiv Rusije, br. 17321/06, 25. studenog 2010.
Andronicou i Constantinou protiv Cipra, 9. listopada 1997., *Izvješća o presudama i odlukama* 1997
Anguelova protiv Bugarske, br. 38361/97, ECHR 2002-IV
Anna Todorova protiv Bugarske, br. 23302/03, 24. svibnja 2011.
Antonov protiv Ukrajine, br. 28096/04, 3. studenog 2011.
Armani Da Silva protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 5878/08, 30. ožujka 2016.
Arskaya protiv Ukrajine, br. 45076/05, 5. prosinca 2013.
Asiye Genç protiv Turske, br. 24109/07, 27. siječnja 2015.
Aslakhanova i drugi protiv Rusije, br. 2944/06 i četiri druga predmeta, 18. prosinca 2012.
Udruga „21. prosinca 1989." i drugi protiv Rumunjske, br. 33810/07 i 18817/08, 24. svibnja 2011.
Ataman protiv Turske, br. 46252/99, 27. travnja 2006.
Avşar protiv Turske, br. 25657/94, ECHR 2001-VII (izvadci)
Aydoğdu protiv Turske, br. 40448/06, 30. kolovoza 2016.

—B—

Bajić protiv Hrvatske, br. 41108/10, 13. studenog 2012.
Bakan protiv Turske, br. 50939/99, 12. lipnja 2007.
Banel protiv Litve, br. 14326/11, 18. lipnja 2013.
Barbu Anghelescu protiv Rumunjske, br. 46430/99, 5. listopada 2004.
Bayrak i drugi protiv Turske, br. 42771/98, 12. siječnja 2006.
Baysayeva protiv Rusije, br. 74237/01, 5. travnja 2007.
Bazorkina protiv Rusije, br. 69481/01, 27. srpnja 2006.
Beker protiv Turske, br. 27866/03, 24. ožujka 2009.
Beksultanova protiv Rusije, br. 31564/07, 27. rujna 2011.
Bektaş i Özalp protiv Turske, br. 10036/03, 20. travnja 2010.
Benzer i drugi protiv Turske, br. 23502/06, 12. studenog 2013.
Besen protiv Turske (odl.), br. 48915/09, 19. lipnja 2012.
Betayev i Betayeva protiv Rusije, br. 37315/03, 29. svibnja 2008.
Bilbija i Blažević protiv Hrvatske, br. 62870/13, 12. siječnja 2016.
Binnur Uzun i drugi protiv Turske, br. 28678/10, 19. rujna 2017.
Bişar Ayhan protiv Turske, br. 42329/11 i 47319/11, 18. svibnja 2021.
Bljakaj i drugi protiv Hrvatske, br. 74448/12, 18. rujna 2014.
Boso protiv Italije (odl.), br. 50490/99, 5. rujna 2002.
Boukrourou i drugi protiv Francuske, br. 30059/15, 16. studenog 2017.
Boychenko v. Russia, br. 8663/08, 12. listopad 2021.
Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske, br. 46598/06, 15. siječnja 2009.
Brecknell protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 32457/04, 27. studenog 2007.
Brincat i drugi protiv Malte, br. 60908/11 i četiri druga predmeta, 24. srpnja 2014.
Bubbins protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 50196/99, ECHR 2005-II (izvadci)
Budayeva i drugi protiv Rusije, br. 15339/02 i četiri druga predmeta, ECHR 2008 (izvadci)
Buksa protiv Poljske (odl.), br. 75749/13, 31. svibnja 2016.
Buldan protiv Turske, br. 28298/95, 20. travnja 2004.
Byrzykowski protiv Poljske, br. 11562/05, 27. lipnja 2006.

—C—

Çakmak protiv Turske (odl.), br. 34872/09, 21. studenog 2017.
Çakmakçı protiv Turske (odl.), br. 3952/11, 2. svibnja 2017.
Calvelli i Ciglio protiv Italije [VV], br. 32967/96, ECHR 2002-I
Carter v. Russia, br. 20914/07, 21. rujan 2021.
Cavit Tınarlıoğlu protiv Turske, br. 3648/04, 2. veljače 2016.

Cecilia Pereira Henriques i drugi protiv Luksemburga (odl.), br. 60255/00, 26. kolovoza 2003.
Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske [VV], br. 47848/08, ECHR 2014
Cerf protiv Turske, br. 12938/07, 3. svibnja 2016.
Cevrioğlu protiv Turske, br. 69546/12, 4. listopada 2016.
Choreftakis i Choreftaki protiv Grčke, br. 46846/08, 17. siječnja 2012.
Ciechońska protiv Poljske, br. 19776/04, 14. lipnja 2011.
Cummins i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 27306/05, 13. prosinca 2005.
Cipar protiv Turske [VV], br. 25781/94, ECHR 2001-IV

—D—

De Donder i De Clippel protiv Belgije, br. 8595/06, 6. prosinca 2011.
Denizci i drugi protiv Cipra, br. 25316-25321/94 i 27207/95, ECHR 2001-V
Derenik Mkrtchyan i Gayane Mkrtchyan protiv Armenije, br. 69736/12, 30. studeni 2021.
Dodov protiv Bugarske, br. 59548/00, 17. siječnja 2008.
Dumpe protiv Latvije (odl.), br. 71506/13, 16. listopada 2018.
Dzieciak protiv Poljske, br. 77766/01, 9. prosinca 2008.

—E—

E.M. i drugi protiv Rumunjske (odl.), br. 20192/07, 3. lipnja 2014.
Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine, 16. prosinca 1992., Serija A br. 247-B
Emars protiv Latvije, br. 22412/08, 18. studenog 2014.
Emin i drugi protiv Cipra, Grčke i Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 59623/08 i šest drugih predmeta, 03. lipnja 2010.
Enukidze i Girgvliani protiv Gruzije, br. 25091/07, 26. travnja 2011.
Enzile Özdemir protiv Turske, br. 54169/00, 8. siječnja 2008.
Erdoğan i drugi protiv Turske, br. 19807/92, 25. travnja 2006.
Eremiášová i Pechová protiv Češke Republike (revizija), br. 23944/04, 20. lipnja 2013.
Ergi protiv Turske, 28. srpnja 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-IV
Estamirov i drugi protiv Rusije, br. 60272/00, 12. listopada 2006.
Estemirova v. Russia, br. 42705/11, 31 . kolovoz 2021.
Eugenia Lazăr protiv Rumunjske, br. 32146/05, 16. veljače 2010.
Evans protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 6339/05, CEDH 2007-I
Evrim Öktem protiv Turske, br. 9207/03, 4. studenog 2008.

—F—

F.G. protiv Švedske [VV], br. 43611/11, 23. ožujka 2016.
Fergec protiv Hrvatske, br. 68516/14, 9. svibnja 2017.
Fernandes de Oliveira protiv Portugala [VV], br. 78103/14, 31. siječanj 2019.
Finogenov i drugi protiv Rusije (odl.), br. 18299/03 i 27311/03, 18. ožujka 2010.
Finogenov i drugi protiv Rusije, br. 18299/03 i 27311/03, ECHR 2011 (izvadci)
Fountas v. Greece, br. 50283/13, 3. listopad 2019.
Furdík protiv Slovačke (odl.), br. 42994/05, 2. prosinca 2008.

—G—

G.N. i drugi protiv Italije, br. 43134/05, 1. prosinca 2009.

Gard i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 39793/17, 27. lipnja 2017.
Georgia v. Russia (II) [VV] (merits), br. 38263/08, 21. siječanj 2021.
Gheorghe protiv Rumunjske (odl.), br. 19215/04, 22. rujna 2005.
Giuliani i Gaggio protiv Italije [VV], br. 23458/02, ECHR 2011 (izvadci)
Gjikondi i drugi protiv Grčke, br. 17249/10, 21. prosinca 2017.
Glass protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 61827/00, 18. ožujka 2003.
Gökdemir protiv Turske (odl.), br. 66309/09, 19. svibnja 2015.
Goncalves Monteiro protiv Portugala, br. 65666/16, 15. ožujak 2022.
Gongadze protiv Ukrajine, br. 34056/02, ECHR 2005-XI
Gorovenky i Bugara protiv Ukrajine, br. 36146/05 i 42418/05, 12. siječnja 2012.
Güleç protiv Turske, 27. srpnja 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-IV
Gurtekin i drugi protiv Cipra (odl.), br. 60441/13 i dva druga predmeta, 11. ožujka 2014.
Güzelyurtlu i drugi protiv Cipra i Turske, [VV], br. 36925/07, 29. siječnja 2019.

—H—

Haas protiv Švicarske, br. 31322/07, ECHR 2011
Hassan protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 29750/09, ECHR 2014
Hanan protiv Njemačke [VV], br. 4871/16, 16. veljače 2021.
Harrison i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 44301/13, 25. ožujka 2014.
Hemsworth protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 58559/09, 16. srpnja 2013.
Hiller protiv Austrije, br. 1967/14, 22. studenog 2016.
Hristozov i drugi protiv Bugarske, br. 47039/11 i 358/12, ECHR 2012 (izvadci)
Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 24746/94, 4. svibnja 2001.
Huohvanainen protiv Finske, br. 57389/00, 13. ožujka 2007.

—I—

Igor Shevchenko protiv Ukrajine, br. 22737/04, 12. siječnja 2012.
İkincisoy protiv Turske, br. 26144/95, 27. srpnja 2004.
Ilbeyi Kemaloğlu i Meriye Kemaloğlu protiv Turske, br. 19986/06, 10. travnja 2012.
İlhan protiv Turske [VV], br. 22277/93, ECHR 2000-VII
Iorga protiv Moldavije, br. 12219/05, 23. ožujka 2010.
İpek protiv Turske, br. 25760/94, ECHR 2004-II (izvadci)
Isayeva i drugi protiv Rusije, br. 57947/00 i dva druga predmeta, 24. veljače 2005.

—J—

Jaloud protiv Nizozemske [VV], br. 47708/08, ECHR 2014
Jelić protiv Hrvatske, br. 57856/11, 12. lipnja 2014.
Jeanty protiv Belgije, br. 82284/17, 31. ožujak 2020.

—K—

Kagirov protiv Rusije, br. 36367/09, 23. travnja 2015.
Kakoulli protiv Turske, br. 38595/97, 22. studenog 2005.
Kalender protiv Turske, br. 4314/02, 15. prosinca 2009.
Karpisiewicz protiv Poljske (odl.), br. 14730/09, 11. prosinca 2012.
Kats i drugi protiv Ukrajine, br. 29971/04, 18. prosinca 2008.

Kaya protiv Turske, 19. veljače 1998., Izvješća 1998-I
Keenan protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 27229/95, ECHR 2001-III
Keller protiv Rusije, br. 26824/04, 17. listopada 2013.
Kelly i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 30054/96, 4. svibnja 2001.
Ketreb protiv Francuske, br. 38447/09, 19. srpnja 2012.
Khashiyev i Akayeva protiv Rusije, br. 57942/00 i 57945/00, 24. veljače 2005.
Khayrullina protiv Rusije, br. 29729/09, 19. prosinca 2017.
Kılıç protiv Turske, br. 22492/93, ECHR 2000-III
Kılınç i drugi protiv Turske, br. 40145/98, 7. lipnja 2005.
Kişmir protiv Turske, br. 27306/95, 31. svibnja 2005.
Kitanovska Stanojkovic i drugi protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 2319/14, 13. listopada 2016.
Klaas protiv Njemačke, 22. rujna 1993., Serija A br. 269
Koceski protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije (odl.), br. 41107/07, 22. listopada 2013.
Koku protiv Turske, br. 27305/95, 31. svibnja 2005.
Kolevi protiv Bugarske, br. 1108/02, 5. studenog 2009.
Kolyadenko i drugi protiv Rusije, br. 17423/05 i pet drugih predmeta, 28. veljače 2012.
Koseva protiv Bugarske (odl.), br. 6414/02, 22. lipnja 2010.
Kotelnikov protiv Rusije, br. 45104/05, 12. srpnja 2016.
Kotilainen i drugi protiv Finske, br. 62439/12, 17. rujna 2020.
Krastanov protiv Bugarske, br. 50222/99, 30. rujna 2004.
Kudra protiv Hrvatske, br. 13904/07, 18. prosinca 2012.
Kukhalashvili i drug protiv Gruzije, br. 8938/07 i 41891/07, 2. travnja 2020.
Kurt protiv Austrije, [VV], br. 62903/15, 15. lipnja 2021.
Kushtova i drugi protiv Rusije (br. 2), br. 60806/08, 21. veljače 2017.
Kutsarovi protiv Bugarske, br. 47711/19, 7. lipnja 2022.

—L—

L.C.B. protiv Ujedinjene Kraljevine, 9. lipnja 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-III
Landi protiv Italije, br. 10929/19, 7. travnja 2022.
Leray i drugi protiv Francuske (odl.), br. 44617/98, 16. siječnja 2001.
Lopes de Sousa Fernandes protiv Portugala [VV], br. 56080/13, 19. prosinca 2017.
Lambert i drugi protiv Francuske [VV], br. 46043/14, ECHR 2015 (izvadci)
Lapshin protiv Azerbadžana, br. 13527/18, 20. svibnja 2021.

—M—

M. Özel i drugi protiv Turske, br. 14350/05 i dva druga predmeta, 17. studenog 2015.
Magomadov protiv Rusije, br. 68004/01, 12. srpnja 2007.
Mahmut Kaya protiv Turske, br. 22535/93, ECHR 2000-III
Maiorano i drugi protiv Italije, br. 28634/06, 15. prosinca 2009.
Makaratzis protiv Grčke [VV], br. 50385/99, ECHR 2004-XI
Makharadze i Sikharulidze protiv Gruzije, br. 35254/07, 22. studenog 2011.
Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske, br. 17247/13, 26. svibnja 2020.
Malik Babayev protiv Azerbajdžana, br. 30500/11, 1. lipnja 2017.
Mansuroğlu protiv Turske, br. 43443/98, 26. veljače 2008.
Marguš protiv Hrvatske [VV], br. 4455/10, ECHR 2014 (izvadci)
Marius Alexandru i Marinela Ștefan protiv Rumunjske, br. 78643/11, 24. ožujka 2020.
Maruseva protiv Rusije (odl.), br. 28602/02, 1. lipnja 2006.
Mastromatteo protiv Italije [VV], br. 37703/97, ECHR 2002-VIII

Mazepa i drugi protiv Rusije, br. 15086/07, 17. srpnja 2018.
McCann i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, 27. rujna 1995., Serija A br. 324
McKerr protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 28883/95, 4. travnja 2000.
Medova protiv Rusije, br. 25385/04, 15. siječnja 2009.
Mehmet Şentürk i Bekir Şentürk protiv Turske, br. 13423/09, ECHR 2013
Mendy protiv Francuske (odl.), br. 71428/12, 4. rujna 2018.
Menson protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 47916/99, ECHR 2003-V
Meryem Çelik i drugi protiv Turske, br. 3598/03, 16. travnja 2013.
Mezhiyeva protiv Rusije, br. 44297/06, 16. travnja 2015.
Mikayil Mammadov protiv Azerbajdžana, br. 4762/05, 17. prosinca 2009.
Mikhno protiv Ukrajine, br. 32514/12, 1. rujna 2016.
Mikiyeva i drugi protiv Rusije, br. 61536/08 i četiri druga predmeta, 30. siječnja 2014.
Mitić protiv Srbije, br. 31963/08, 22. siječnja 2013.
Mocanu i drugi protiv Rumunjske [VV], br. 10865/09 i dva druga predmeta, ECHR 2014 (izvadci)
Mojsiejew protiv Poljske, br. 11818/02, 24. ožujka 2009.
Molie protiv Rumunjske (odl.), br. 13754/02, 1. rujna 2009.
Mosendz protiv Ukrajine, br. 52013/08, 17. siječnja 2013.
Mučibabić protiv Srbije, br. 34661/07, 12. srpnja 2016.
Musayeva i drugi protiv Rusije, br. 74239/01, 26. srpnja 2007.
Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske [VV], br. 24014/05, 14. travnja 2015.

—N—

Nachova i drugi protiv Bugarske [VV], br. 43577/98 i 43579/98, ECHR 2005-VII
Nafiye Çetin i drugi protiv Turske, br. 19180/03, 7. travnja 2009.
Nencheva i drugi protiv Bugarske, br. 48609/06, 18. lipnja 2013.
Nesibe Haran protiv Turske, br. 28299/95, 6. listopada 2005.
Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske, [VV], br. 41720/13, 25. lipnja 2019.
Nitecki protiv Poljske (odl.), br. 65653/01, 21. ožujka 2002.
Nuray Şen protiv Turske (br. 2), br. 25354/94, 30. ožujka 2004.

—O—

O'Loughlin i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 23274/04, 25. kolovoza 2005.
Oğur protiv Turske [VV], br. 21594/93, ECHR 1999-III
Olewnik-Cieplińska i Olewnik protiv Poljske, br. 20147/15, 5. rujna 2019.
Öneryıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, ECHR 2004-XII
Opuz protiv Turske, br. 33401/02, ECHR 2009
Orhan protiv Turske, br. 25656/94, 18. lipnja 2002.
Oruk protiv Turske, br. 33647/04, 4. veljače 2014.
Osman protiv Ujedinjene Kraljevine, 28. listopada 1998., *Izvješća o presudama i odlukama* 1998-VIII
Osmanoğlu protiv Turske, br. 48804/99, 24. siječnja 2008.
Oyal protiv Turske, br. 4864/05, 23. ožujka 2010.
Özalp i drugi protiv Turske, br. 32457/96, 8. travnja 2004.

—P—

Palić protiv Bosne i Hercegovine, br. 4704/04, 15. veljače 2011.
Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine, (odl.), br. 18533/21, 20. travnja 2021.
Paşa i Erkan Erol protiv Turske, br. 51358/99, 12. prosinca 2006.
Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 46477/99, ECHR 2002-II
Penati protiv Italije, br. 44166/15, 11. svibnja 2021

Pentiacova i drugi protiv Moldavije (odl.), br. 14462/03, ECHR 2005-I
Pereira Henriques protiv Luksemburga, br. 60255/00, 9. svibnja 2006.
Perevedentsevy protiv Rusije, br. 39583/05, 24. travnja 2014.
Perk i drugi protiv Turske, br. 50739/99, 28. ožujka 2006.
Pitalev protiv Rusije, br. 34393/03, 30. srpnja 2009.
Powell protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 45305/99, ECHR 2000-V
Pretty protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 2346/02, ECHR 2002-III

—R—

R.R. i drugi protiv Mađarske, br. 19400/11, 4. prosinca 2012.
Rajkowska protiv Poljske (odl.), br. 37393/02, 27. studenog 2007.
Ramsahai i drugi protiv Nizozemske [VV], br. 52391/99, ECHR 2007-II
Rantsev protiv Cipra i Rusije, br. 25965/04, ECHR 2010 (izvadci)
Renolde protiv Francuske, br. 5608/05, ECHR 2008 (izvadci)
Reynolds protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 2694/08, 13. ožujka 2012.
Ribcheva i drugi protiv Bugarske, br. 37801/16 i 2 druga, 30. ožujka 2021.
Romeo Castaño protiv Belgije, br. 8351/17, 9. srpnja 2019.
Rupa protiv Rumunjske (br. 1), br. 58478/00, 16. prosinca 2008.

—S—

Salman protiv Turske [VV], br. 21986/93, ECHR 2000-VII
Şandru i drugi protiv Rumunjske, br. 22465/03, 8. prosinca 2009.
Saoud protiv Francuske, br. 9375/02, 9. listopada 2007.
Sarishvili-Bolkvadze protiv Gruzije, br. 58240/08, 19. srpnja 2018.
Sašo Gorgiev protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 49382/06, ECHR 2012 (izvadci)
Scavuzzo-Hager i drugi protiv Švicarske, br. 41773/98, 7. veljače 2006.
Scripnic protiv Moldavije, br. 63789/13, 13. travnja 2021.
Selahattin Demirtaş protiv Turske, br. 15028/09, 23. lipnja 2015.
Semache protiv Francuske, br. 36083/16, 21. lipnja 2018.
Sergey Shevchenko protiv Ukrajine, br. 32478/02, 4. travnja 2006.
Sevim Güngör protiv Turske (odl.), br. 75173/01, 14. travnja 2009.
Seyhan protiv Turske, br. 33384/96, 2. studenog 2004.
S.F. protiv Švicarske, br. 23405/16, 30. lipnja 2020.
Shafiyeva protiv Rusije, br. 49379/09, 3. svibnja 2012.
Sıdıka İmren protiv Turske, br. 47384/11, 13. rujna 2016.
Šilih protiv Slovenije [VV], br. 71463/01, 9. travnja 2009.
Şimşek i drugi protiv Turske, br. 35072/97 i 37194/97, 26. srpnja 2005.
Sinim protiv Turske, br. 9441/10, 6. lipnja 2017.
Şirin Yılmaz protiv Turske, br. 35875/97, 29. srpnja 2004.
Slimani protiv Francuske, br. 57671/00, ECHR 2004-IX (izvadci)
Smiljanić protiv Hrvatske, br. 35983/14, 25. ožujka 2021.
Soare i drugi protiv Rumunjske, br. 24329/02, 22. veljače 2011.
Soares Campos protiv Portugala, br. 30878/16, 14. siječnja 2020.
Solska i Rybicka protiv Poljske, br. 30491/17 i 31083/17, 20. rujna 2018.
Starčević protiv Hrvatske, br. 80909/12, 13. studenog 2014.
Stoyanova protiv Bugarske, br. 56070/08, 16. lipnja 2022.
Stoyanovi protiv Bugarske, br. 42980/04, 9. studenog 2010.

—T—

Tagayeva i drugi protiv Rusije, br. 26562/07 i šest drugih predmeta, 13. travnja 2017.
Tagiyeva protiv Azerbajdžana, br. 72611/14, 7. srpnja 2022.
Tahsin Acar protiv Turske [VV], br. 26307/95, ECHR 2004-III
Tanış i drugi protiv Turske, br. 65899/01, ECHR 2005–VIII
Tanlı protiv Turske, br. 26129/95, ECHR 2001-III (izvadci)
Tarariyeva protiv Rusije, br. 4353/03, ECHR 2006-XV (izvadci)
Tekın i Arslan protiv Belgije, br. 37795/13, 5. rujna 2017.
Tërshana protiv Albanije, br. 48756/14, 4 . kolovoza 2020.
Timurtaş protiv Turske, br. 23531/94, ECHR 2000-VI
Tkhelidze protiv Gruzije, br. 33056/17, 8. srpnja 2021.
Trévalec protiv Belgije, br. 30812/07, 14. lipnja 2011.
Trubnikov protiv Rusije, br. 49790/99, 5. srpnja 2005.
Tunç protiv Turske, (odl.), br. 45801/19, 22. veljače 2022.
Turluyeva protiv Rusije, br. 63638/09, 20. lipnja 2013.

—U—

Ursu protiv Rumunjske (odl.), br. 58670/00, 3. svibnja 2005.

—V—

Van Colle protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 7678/09, 13. studenog 2012.
Vakrilov protiv Bugarske (odl.), br. 18698/06, 9. listopada 2012.
Valeriy Fuklev protiv Ukrajine, br. 6318/03, 16. siječnja 2014.
Vanyo Todorov protiv Bugarske, br. 31434/15, 21. srpnja 2020.
Vardosanidze protiv Gruzije, br. 43881/10, 7. svibnja 2020.
Varnava i drugi protiv Turske [VV], br. 16064/90 i osam drugih predmeta, ECHR 2009
Vasîlca protiv Moldavije, br. 69527/10, 11. veljače 2014.
Velikova protiv Bugarske, br. 41488/98, ECHR 2000-VI
Vilnes i drugi protiv Norveške, br. 52806/09 i 22703/10, 5. prosinca 2013.
Vo protiv Francuske [VV], br. 53924/00, ECHR 2004-VIII
Volk protiv Slovenije, br. 62120/09, 13. prosinca 2012.
Vovk i Bogdanov protiv Rusije, br. 15613/10, 11. veljače 2020.

—W—

Wasilewska i Kałucka protiv Poljske, br. 28975/04 i 33406/04, 23. veljače 2010.
Waresiak protiv Poljske, (odl.), no. 58558/13, 10. ožujka 2020.
Wiater protiv Poljske (odl.), br. 42290/08, 15. svibnja 2012.

—Y—

Y i drugi protiv Bugarske, br. 9077/18, 22. ožujka 2022.
Yabansu i drugi protiv Turske, br. 43903/09, 12. studenog 2013.
Yotova protiv Bugarske, br. 43606/04, 23. listopada 2012.
Younger protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 57420/00, ECHR 2003-I
Yukhymovych protiv Ukrajine, br. 11464/12, 17. prosinca 2020.
Yüksel Erdoğan i drugi protiv Turske, br. 57049/00, 15. veljače 2007.

—Z—

Z protiv Poljske, br. 46132/08, 13. studenog 2012.
Zafer Öztürk protiv Turske, br. 25774/09, 21. srpnja 2015.
Zdjelar i drugi protiv Hrvatske, br. 80960/12, 6. srpnja 2017.
Zengin protiv Turske, br. 46928/99, 28. listopada 2004.
Zinatullin protiv Rusije, br. 10551/10, 28. siječnja 2020.